

บทที่ ๒

เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การส่งเสริมศิลปกรรมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมด่านสำโรง จังหวัดสมุทรปราการ
ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาของศิลป ๕

๒.๒ หลักเบญจศิลป

๒.๒.๑ ความหมายของเบญจศิลป

๒.๒.๒ ศิลในความหมายของการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย

๒.๒.๓ ศิลในความหมายของศึกษาบท

๒.๒.๔ ศิลในความหมายของคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีงามและการ
ส่งเสริมกายวาจาให้เรียบร้อย

๒.๒.๕ ศิลในความหมายของการสำรวม

๒.๒.๖ ศิลหมายถึงการไม่ก้าวล่วง

๒.๓ ประเภทและองค์ประกอบของศิลป ๕

๒.๓.๑ ประเภทของศิลป

๒.๓.๒ องค์ประกอบของศิลป ๕

๒.๔. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของจริยธรรม

๒.๔.๒ องค์ประกอบจริยธรรม

๒.๔.๓ ความสำคัญของการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

๒.๔.๔ การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนใช้ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย

๒.๔.๕ ลักษณะของทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติศีล ๕

เมื่อการกล่าวถึงศีลโดยเฉพาะศีล ๕ จะเป็นที่ทราบกันดีในหมู่ชาวพุทธ เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่มีมาก่อนการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในอรรถกถาสังคีตสูตรศีล ๕ และศีล ๑๐ มีมาก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ในอรรถธรรมบท ภิกขุวรรคได้แสดงไว้ว่า ศีล ๕ ชื่อว่า กุรุธรรม (หลักปฏิบัติของชาวพุทธในอดีต)^๑ หนึ่งหลักปฏิบัติที่มีลักษณะคล้ายกับศีล ๕ นี้มีปรากฏในศาสนาอื่น เช่น ศาสนาเซน เป็นต้น แต่หลักปฏิบัติที่คล้ายศีล ๕ ในศาสนาเซนเรียกว่า “มหาพรต” (มี ๖ ข้อ) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบวช และจัดเรียงลำดับไม่ตรงกัน ซึ่งนักบวชในศาสนาจะต้องปฏิบัติตามกฎมหาพรตนี้ กล่าวคือ ละเว้นการทำร้ายสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ไม่พูดเท็จ ไม่ลักขโมย ไม่เสพเมถุน ไม่ครอบครองทรัพย์สิน และไม่บริโภคอาหารในเวลากลางคืน^๒

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติสากลของมนุษย์ผู้ปรารถนาความสงบสุขเพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ต้องอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่เป็นพวกสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ในขณะที่มนุษย์มีไม่มากปัญหาที่ไม่มาก แต่เมื่อมนุษย์มีจำนวนมากปัญหาและความยุ่งยากก็มากขึ้น ดูเงาตามตัว ฉะนั้น^๓ ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงศีล ๕ มีปรากฏหลายแห่ง ทั้งที่กล่าวในลักษณะรวม ๆ เป็นธรรมทั่วไป ไม่ได้กล่าวเจาะจงลงไปว่าเป็นศีล ๕ โดยตรง เช่น ในอัครัญญสูตร คัมภีร์ทมิฬนิกาย ปาฎิกวรรค ในส่วนที่แสดงถึงความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ ๔ ความว่า

แม้กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้เป็นผู้มาสัตว์ ถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยายามเห็นผิดด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มีโทษ นับว่ามีโทษ ไม่ควรประพฤติ นับว่าไม่ควรประพฤติ ไม่สามารถเป็นอริยธรรม นับว่าไม่สามารถเป็นอริยธรรม เป็นธรรมด่า มีวิบากดำที่วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์ บางพระองค์ในโลกนี้^๔

ศีลที่มีการกล่าวครบทั้ง ๕ ข้อและกล่าวเจาะจงลงไป ว่าเป็นศีล ๕ โดยเฉพาะ เช่นใน คัมภีร์สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กล่าวว่าศีล ๕ เป็นธรรม สำหรับสตรีผู้ครองเรือนความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มาดูคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ

^๑ บุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๓๓.

^๒ ธนุ แก้วโอภาส, ศาสนาโลก, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๖.

^๓ ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ศีล ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๕.

จึงจะเป็นผู้สามารถอยู่ครองเรือน ธรรม ๕ ประการได้แก่ มาตุคามเป็นผู้ดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เป็นผู้เว้นจากอกินนาทาน ๑ เป็นผู้ดเว้นจากกาเมสุมิฉาจาร ๑ เป็นผู้ดเว้นจากมุสาวาท ๑ เป็นผู้ดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^๕

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึงศีล ๕ ว่าเป็นธรรมเป็นเหตุให้ถูกเชิญไปอยู่ในสวรรค์ความว่า

ในคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค^๖ ได้แสดงไว้ว่า ศีลเป็นหลักปฏิบัติเรียกว่า สิกขาบท ความว่า สิกขาบท ๕ อย่างได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์

๓. กาเมสุมิฉาจาร เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิฉินคาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ในคัมภีร์จุททกนิกาย เปตวัตถุ ท่านแสดงศีลว่าเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้พ้นจากนรกได้ความว่า

วันนี้ขอมหาบพิตรทรงมีพระทัยเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ จงสมาทานสิกขาบท ๕ อย่าให้ขาดและค้างพร้อย จงทรงงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ จงทรงยินดีด้วยพระมหาเสถียรของพระองค์ ไม่ทรงพูดเท็จ และไม่ทรงดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเมื่อพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท พระองค์ทรงประพฤดิธรรมโดยเคารพตลอดคือและวันอย่างนี้ พึงพ้นจากนรก^๗

นอกจากนั้นศีล ๔ ข้อต้นของศีล ๕ ยังมีปรากฏอีกหลายแห่งในพระไตรปิฎก เป็น ๔ ข้อต้นของกุศลกรรมบถบ้าง เช่น ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ท่านพระมหากัจจายะแสดงธรรมความว่า

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่เป็นธรรม ส่วนอกุศลกรรมอันลามกมิใช่น้อยที่เกิดขึ้นเพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยที่ถึงความเจริญเต็มที่ เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์

^๕ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๐๓/๓๒๕.

^๖ ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^๗ จุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๒๒๓/๑๕๔.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การประพฤติดีกในกามเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพูดเท็จเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯลฯ^๔

จึงสรุปได้ว่าที่มาของการบัญญัติศีล ๕ หมายถึงความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษา
กายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตาม
ระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกาย
วาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ ทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น

๒.๒ หลักเบญจศีล

๒.๒.๑ ความหมายของเบญจศีล

คัมภีร์วิสุทธิมรรคแปล สีนินเทศ ปัญหกรรม ๖ ได้กล่าวถึงศีลเป็นคำถามนำว่า
“อะไรเป็นศีล” และมีการแก้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมี
ปาณาติบาตเป็นต้นก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติที่ดี เป็นศีล”^๕ และในประเด็นเดียวกันนี้
พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร แสดงในปฏิสัมภิทาในลักษณะถามตอบว่า อะไรเป็นศีล เจตนาเป็นศีล
เจตสิกก็เป็นศีล สังวรก็เป็นศีล ความไม่ก้าวล่วงก็เป็นศีล”^๖ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการกล่าวถึงว่า
อะไรบ้างที่เป็นศีล และเป็นการให้ความหมายของศีลไปในขณะเดียวกันด้วย แต่เพื่อให้ทราบ
ความหมายของศีลซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกชัดเจนมากขึ้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ขยายความ
ดังต่อไปนี้

๒.๒.๒ ศีลในความหมายของการรักษากายวาจา และส่งเสริมให้กิริยามารยาท เรียบร้อย

ดูก่อนมหานามะ อุบาสกงดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจาก
กามสุมิฉฉาจาร งดเว้นจากมุสาวาท งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความประมาท อุบาสกนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้^๗

^๔ อัง ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๒/๓๑๑.

^๕ มหามมกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^๗ อัง อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๖๘.

๒.๒.๓ ศิลในความหมายของสิกขาบท

สำหรับฝึกหัดขัดเกลาและควบคุมกาย วาจา ของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบททั้งหลาย คือ จดเว้นจาก ปาณาติบาต จดเว้นจากอกุศลนาทาน จดเว้นจากกาเมสุมิฉาจาร จดเว้นจากมุสาวาท จดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นี้แลเป็นยัญ ซึ่งใช้ทรัพย์น้อยมากระเตรียมน้อย แต่มีผลมาก^{๑๒}

ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึงสิ่งที่ต้องมีการสมาทาน (ตั้งใจรักษา) เพื่อฝึกหัดตนตามวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยหวังผลคือความสุขในโลกนี้ หรือผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒.๒.๔ ศิลในความหมายของคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีงาม

ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึงสิ่งที่ต้องมีการสมาทาน (ตั้งใจรักษา) เพื่อฝึกหัดตนตามวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยหวังผลคือความสุขในโลกนี้ หรือผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒.๒.๕ ศิลในความหมายของคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีงาม

ดูก่อนวิสาขา มาตุคามในโลกนี้เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต จากอกุศลนาทาน จากกาเมสุมิฉาจาร จากมุสาวาท และจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มาตุคามเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอย่างนี้แล^{๑๓}

จากพุทธพจน์ที่ยกมาเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของศีล ๕ ที่มีต่อมาตุคามคือผู้หญิง ฉะนั้นความดีงามของสตรีมิใช่เฉพาะเรื่องกิจการงานในบ้านเรือนดีเท่านั้น แต่ยังมีความดีงามอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงเป็นผู้ดีงามตลอดไป ได้แก่การประพฤติปฏิบัติศีล ๕ อยู่เสมอ ความจงใจหรือการไม่คิดลวงละเมิด หมายความว่าเจตนาเป็นตัวนำ ฉะนั้น การตั้งเจตนาไว้ดี การระมัดระวังอยู่เสมอและการไม่ละเมิดศีล ๕ ถือได้ว่าเป็นคนมีศีลแล้ว โดยที่เราสามารถสังเกตได้จากการกระทำทางกายและทางวาจา ดังที่พระสารีบุตรกล่าวไว้ในปฏิสัมภิทามรรคญาณกถา ความว่า การละปาณาติบาตเป็นศีล เจตนาเป็นศีล สังวรเป็นศีล การไม่ก้าวก้าวเป็นศีล ศีลเป็นปานนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เดือดร้อนแห่งจิต^{๑๔}

^{๑๒} ที.ที. (ไทย) ๘/๓๕๒/๑๔๗.

^{๑๓} อง อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๒๕.

^{๑๔} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๕-๔๐/๖๐.

จะเห็นได้ว่าเจตนานำวิถีทางของจิตให้เป็นไปต่าง ๆ พร้อมทั้งสัมปยุตธรรม (ธรรมที่ประกอบรวม) ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ ประชุมการนึกคิด การพูด การทำให้เกิดกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ เจตนาจึงเรียกว่า สังวร ดังพระพุทธเจ้าตรัสความเกิดขึ้นแห่งสังขารและความดับแห่งสังขารในขันธวรรค ปรีวัฏฐสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เจตนา ๖ หมวด คือ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รส สัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สังขาร ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสังขารย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาทิฐินี้แล เป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งสังขารอย่างนี้^{๑๕}

๒.๒.๖ คีลในความหมายของการสำรวม

คีล คือ การสังวร สังวรจึงเป็นความหมายของคีล หมายถึงความสำรวมกาย วาจา โดยอาศัยใจเป็นเหตุให้เกิดการเว้นจากกายทุจริต วิจิทุจริต และมิจนาชีพ เรียกว่ามีเจตสิกเกิดขึ้น ประกอบจิตให้เกิดวิริติ คืองดเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาก็ได้ ในขณะที่มีอารมณ์ที่จะเป็นเหตุให้กระทำทุจริตปรากฏ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“บุคคลไม่พึงห้ามใจจากอารมณ์ทั้งปวง ไม่พึงห้ามใจที่ถึงความสำรวม”^{๑๖}

บาปเกิดขึ้นจากอารมณ์ใด ๆ พึงห้ามใจจากอารมณ์นั้นๆ”^{๑๗}

การระวังบาปอกุศล กล่าวคือคอยระวังความชั่วที่ทำให้จิตไม่มีคุณภาพเสื่อมทรามลงเป็นสภาพที่ทำให้มีความทุกข์ปิดกั้นมิให้เกิดปัญญา ไม่เอื้อเพื่อต่อชีวิตจิตใจ ไม่สามารถทำให้บรรลุมรรคผลได้ สมด้วยพระคำรันทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปัตตกัมมวรรค สราคสูตร ความว่า

ชนทั้งหลายกำหนดนัคในอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพลิดเพลิน
ในรูปที่น่ารัก สัตว์เลวทรามอันโมหะผูกไว้ ย่อมหยั่งเครื่องผูกให้เจริญ เป็นผู้
ไม่ฉลาด ย่อมกระทำอกุศลธรรมด้นเกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง เกิดจาก

^{๑๕} ส.บ. (ไทย) ๑๓/๕๖/๘๔.

^{๑๖} ไม่พึงห้ามใจที่ถึงความสำรวม หมายถึงไม่พึงห้ามใจจากธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงสำรวม เช่น ทาน คีล, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔/๒๘.

^{๑๗} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๔/๒๘.

โมหะบ้าง มีความคับแค้นให้ทุกข์ต่อไป สัตว์ทั้งหลายอันอวิชชาหุ้มห่อแล้ว เป็นผู้มีมืดมนไม่มีจักขุ^{๑๘}

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของศีลซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกมาทั้งหมด ทำให้ทราบความหมายของศีลทั้งในแง่ของการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย และในแง่ของการฝึกหัดขัดเกลาและควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แต่เมื่อความหมายอันเป็นความหมายหลักของศีล สามารถสรุปรวมลงในความหมายของการสำรวมได้เป็นอย่างดี เพราะการจะรักษากายวาจาให้เรียบร้อย หรือการฝึกหัดขัดเกลาและการควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามได้ จะต้องมีการระวังคือมีสติคอยควบคุมอยู่เสมอจึงจะทำให้ศีลที่ประพฤติเป็นบาปฐานรองรับการเกิดกรรมอื่น ๆ ได้ ศีลที่กล่าวถึงอยู่ในขณะนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าป็นอริศีลสิกขา (เขียนเพราะเป็นข้อสำหรับปฏิบัติฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอริจิตตสิกขา^{๑๙} ส่วนศีลในปาริสุทธศีล เป็นศีลที่ยิ่งไปกว่าอริศีลสิกขา เพราะศีลในปาริสุทธศีล หมายถึงความบริสุทธิ์ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล เพราะฉะนั้น ที่กล่าวว่าศีลในความหมายหลักแล้วผู้วิจยมีความเห็นว่า ศีลหมายถึงความสำรวม เพราะหากไม่มีการสำรวมระวังแล้ว คงเป็นไปได้ยากที่จะประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลายได้^{๒๐} ซึ่งเป็นข้อที่ ๑ คือ ปาฏิโมกขสังวรศีลในปาริสุทธศีล ๔

เมื่อศึกษาความหมายโดยรวมทั้งหมดแล้วอาจกล่าวได้ว่า สังวรมีความเกี่ยวข้องกับศีล ๕ ในแง่ของการสำรวมระวังอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้น และสังวรนั่นเองเป็นศีล นั่นหมายความว่า ศีลเท่ากับสังวรทั้ง ๕ คือ ปาฏิโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร วิริยสังวร จากข้อความที่กล่าวมาเป็นการยืนยันว่าสังวร ๕ เป็นศีล โดยมุ่งเอาอริศีลที่หมายถึงความสำรวมหรือการสังวรระวัง ซึ่งเป็นความประพฤติสุจริตดีงามและสำรวมระวังอันเป็นศีล

๑. ปาฏิโมกขสังวร ได้แก่การสำรวมในปาฏิโมกข์ คือการรักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติไว้ สำหรับป้องกันความเสียหาย หมายถึงการระมัดระวังมิให้ล่วงละเมิดพระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้าม สำหรับป้องกันความเสียหาย ซึ่งมีผลกระทบกับหมู่คณะโดยทรงวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด และให้ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต เพื่อความไม่เดือดร้อนแห่งตนเองและหมู่คณะ เป็นไปเพื่อความเกื้อกูลแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย สมดังที่ปรากฏ

^{๑๘} อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๖/๑๑๐.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๖๔.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

ในเสขปฏิปทาสูตร มัชฌิมนิกายมัชฌิมปัณณาสก์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระอานนท์แสดงแก่พวกเจ้าสาวกยะว่า อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีลสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย^{๒๑}

การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ต้องพร้อมด้วยความประพฤติเรียกว่า อาจาระ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ตนต้องกระทำโดยเฉพาะ ส่วนการไม่ทิ้งอารมณ์กรรมฐานกล่าวคือการเจริญจิตภาวนาและปัญญาภาวนาในกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวัน โดยสาระสำคัญคือความรู้ตระหนักที่จะคุมกายและจิตไว้ให้อยู่ในกิจเรียกว่าโคจร

๒. สติสังสร ได้แก่การสำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุ เป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำเมื่อตาเห็นรูป เป็นต้น หมายถึงสำรวมด้วยสติ ระวังมิให้อกุศลธรรมครอบงำจิตในเมื่อรับรู้ด้วยอารมณ์ ๖ คือ เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส และใจรู้คิดเรื่องราวต่าง ๆ ต้องมีสติที่เป็นไปโดยอาการอย่างนั้น การมีสติครองตัวที่ขวยดียังกำกับจิตไว้กับกิจ นึกคิดถึงสิ่งที่พึงทำที่เกี่ยวข้องแม้จะนานแล้วก็ตาม หน้าที่ของสติก็คือการดูแลหรือคอยกำกับจิต ความหมายสามัญว่าความระลึกได้ อินทรีย์สังวรนี้เป็นการทำลายอกิขณาและโทมนัส ซึ่งสติปัญญานี้ก็เป็นการทำลายอกิขณาและโทมนัสเช่นกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นวิธีเจริญสติปัญญานั่นเอง เรื่องนี้พึงสังเกตได้จากพุทธพจน์ที่ปรากฏในอปมณกสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว ไม่ถือเอาโดยนิमित ไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ เมื่อไม่สำรวมแล้วจะพึงเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ ย่อมรักษาจักขุนอินทรีย์ ย่อมถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ^{๒๒}

ในมหาสติปัฏฐานสูตรที่ปรากฏในทิมนิกาย มหาวรรค พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปรัญญะ มีสติกำจัดอกิขณาแลโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่^{๒๓}

กิเลสที่กลุ่มมูมจิตใจอันเนื่องมาจากการไม่สำรวมอินทรีย์ ในขณะที่เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส สัมผัส และธรรมารมณ์ แต่เมื่อสำรวมอินทรีย์จะมีทั้งหยาบวิสุทธิ์ ใจวิสุทธิ์

^{๒๑} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๓/๘๓.

^{๒๒} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๖/๑๕๕.

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑-๓๐๒.

คือมีทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น อินทรีย์สังวรจึงสามารถชำระกิเลสทั้งหลายอย่างหายอย่างกลาง อย่างละเอียดได้ อินทรีย์สังวรนี้จะบริสุทธิได้ก็ด้วยกำลังของสติ

๓. **ญาณสังวร** ได้แก่การสำรวมด้วยญาณ คือตัดกระแสกิเลสมีต้นหา เป็นต้นเสียได้ด้วยปัญญา พิจารณาให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัย ๔ และการสำรวมด้วยญาณ หมายถึงการใช้ปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ซึ่งสามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์และทำลายกิเลสได้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สมดังพระพุทธเจ้าตรัสกับอชิตมาณพ ที่ปรากฏในขุททกนิคาย จุฬนิเทศ ปารายนวรรคว่า ดูก่อนอชิตะ กระแสใดในโลก สติเป็นเครื่องกั้นกระแสเหล่านั้น เราขอกล่าวถึงเครื่องป้องกัน (สังวร) กระแสทั้งหลายว่า กระแสเหล่านั้นอันภิกษุพึงตัดเสียได้ด้วยปัญญา^{๒๔}

ผู้มีปัญญาย่อมเห็นสิ่งใดมีประโยชน์และไม่มีความประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องปัจจัย ๔ ไม่ติดข้องในกามบริโภครู้จักพิจารณาด้วยปัญญา ถ้าบริโภคด้วยความประมาทย่อมเปิดทางให้กิเลสได้เข้าอิงอาศัย อันเป็นเหตุให้ไม่สะดวกแก่การเจริญวิปัสสนาญาณ จะเป็นเครื่องขัดข้องแก่การที่จะรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมที่ยังไม่บรรลุดัง สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสถึงการละด้วยการพิจารณาเสพ ที่ปรากฏในสัพพาสวสังวรสูตร มัชฌิมนิคาย มูลปัญณาสกัว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพจิวรเพียงเพื่อกำหนดหนาว ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อจะปกปิด อวัยวะที่ไม่ได้ความละเอียดกำริบ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพบิณฑบาตมิใช่เพื่อเล่น มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อประดับ มิใช่เพื่อตกแต่ง เพียงเพื่อให้กายนี้ดำรงอยู่ เพื่อให้เป็นไป เพื่อกำจัดความลำบาก เพื่อบรรเทาความเหนื่อยยากที่จะกำจัดเวทนาเสีย ด้วยจะไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วยความเป็นไป ความไม่มีโทษและอยู่สบายด้วยจักมีแก่เรา ฉะนั้น พิจารณาโดยแยกกายแล้ว ย่อมเสพเสนาสนะเพียงเพื่อกำจัดหนาวร้อน สัมผัสแห่งเหลือบยุง มล แดด และสัตว์เลื้อยคลานเพียงเพื่อบรรเทาอันตราย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่าใด พึงบังเกิดแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่พิจารณาเสพปัจจัยอันใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนอันกระทำความคับแค้นเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้พิจารณาเสพอย่างนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้เรากล่าวว่าจะพึงละได้ด้วยการพิจารณาเสพเท่านั้น^{๒๕}

๔. **ขันติสังวร** สำรวมด้วยขันติ หมายถึงความอดทน โดยมีความอดกลั้นเป็นลักษณะ เรียกว่าอิริยาสนขันติ ได้แก่ อดทนต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บป่วย ไม่แสดงอาการทรมานทรมายเรียกว่า

^{๒๔} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๔/๕๔.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕/๒๔.

ทนลำบาก อดทนต่อหนาวร้อนแดดสัปดาห์สัปดาห์และสัตว์เลื้อยคลาน มุ่งประกอบงานเป็นใหญ่ เรียกว่า ทนตรากตรำ และเมื่อมีความโกรธไม่แสดงออกทางกายวาจา อดทนไว้ในใจเรียกว่า ทน เจ็บใจ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัพพสาสสังวรสูตร มัชฌิมนิคาย มูลปัณณาสก์ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้วเป็นผู้อดทน ต่อหนาวร้อนหิวกระหาย สัมผัสแห่งเลื้อย ขุน ลม แด และสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำที่ผู้อื่นกล่าว อดทนต่อเวทนาที่มีอยู่ในตัวซึ่งบังเกิดขึ้นเป็นทุกข์กล้าแข็งเผ็ดร้อน ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่พอใจ อาจพล่าชีวิตเสียได้^{๒๖}

การดำรงด้วยความอดทนเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ อันสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม ภายนอก เช่น บุคคล หมู่ คณะ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่อำนวยแก่การประพฤติปฏิบัติ และสภาพแวดล้อมภายใน เช่น เกิดโรค โทสะ และโมหะ ถอดทนไว้ได้จนทำให้จิตใจเป็นปกติมั่นคง ไม่มีอารมณ์อื่นใดที่จะทำให้หวั่นไหวหรือคล้อยตามสภาพที่เกิดขึ้น

๕. วิริยสังวร ดำรงด้วยความเพียร หมายถึงความมุ่งมั่นที่ไม่ย่อท้อ มีความพยายาม มีจิตใจที่แน่วแน่ โดยมีจุดมุ่งหมายในการเข้าถึง ซึ่งเป็นความเพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น ให้หมดสิ้นไปทำกุศลให้ถึงพร้อมซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับสัมมปปธาน ๔ ความสำรวมระวัง กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก รวมทั้งบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการละอาสวะด้วยการบรรเทาในสัพพสาสสังวรสูตร มัชฌิมสูตร มูลปัณณาสก์ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายแล้ว ย่อมอดทน ย่อมละ ย่อมบรรเทา กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว วิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สิ้นสูญ ให้ถึงความไม่มี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อาสวะและความเร่าร้อน อันกระทำความคับแค้น เหล่าใด พึงบังเกิดแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่บรรเทาอันใดอันหนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ผู้ภิกษุผู้บรรเทาอยู่อย่างนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้ ดูเรากล่าวว่าจะพึงละได้เพราะความบรรเทา^{๒๗}

ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะเป็นความบริสุทธิ์แห่งการเลี้ยงชีพ ด้วยการแสวงหาทรัพย์ ในทางสุจริตปราศจากโทษ ความบริสุทธิ์ที่ไม่เจือด้วยกิเลสโดยไม่มีที่สิ้นสุดแห่งศีล ซึ่งเป็นหลักการขั้นศีลในองค์มรรคคือสัมมาอาชีวะ เพราะความเพียรที่ปรารถนาแล้ว โดยชอบเป็นเหตุแห่งการละมิจาอาชีวะ

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔/๒๔.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖/๑๘.

๒.๒.๖ ศิลหมายถึงการไม่ก้าวล่วง

คำว่า ไม่ก้าวล่วง หมายความว่า การไม่ล่วงละเมิดสิทธิขบาทที่ได้สมทานไว้แล้ว เช่น การไม่ก้าวล่วงศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ เป็นการงดเว้นและการไม่ล่วงละเมิดโดยองค์ธรรมคือวิปัสสนาจิต ดังปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ความดำเนินไปของจิต โดยเนื่องด้วยการงดเว้นและความไม่ล่วงละเมิด^{๒๔} หากจะกล่าวถึงคนผู้ไม่ก้าวล่วงหรือล่วงละเมิดสิทธิขบาทที่ได้สมทานไว้แล้ว ถือว่าเป็นคนรักษาศีลแล้ว จะเป็นผู้ปราศจากโทษทางกายทางวาจา แม้บัณฑิตพิจารณาแล้วก็หาที่ตำหนิไม่ได้ อีกนัยหนึ่งมีคำอธิบายว่าศีลนั้นบุคคลอาจรักษาไม่ให้มีโทษทางกายวาจา คือไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย^{๒๕} หากพิจารณาข้อความที่ยกมากล่าวแล้ว ทำให้ทราบว่าการที่ละเมิดสิทธิขบาทต่างๆ ที่สมทานแล้วนั้นมีทั้งขาด ทะลุ ต่าง และพร้อย ก็มีคำถามต่อไปว่าแล้วอะไรเป็นสาเหตุให้ต้องล่วงละเมิดสิทธิขบาทที่สมทานแล้ว จนเป็นเหตุให้ศีลที่สมทาน (รับ) แล้วต้องขาด ทะลุ ต่าง และพร้อย จนเป็นเหตุให้เป็นคนไม่มีสิทธิขบาท (ศีล) สำหรับฝึกปฏิบัติขัดเกลาคใจให้สงบสุขได้ หากจะตอบคงตอบได้ว่าสิ่งที่ปิดกั้นคุณงามความดีและไม่ให้ก้าวหน้าในกุศลธรรมทั้งหลายได้ หรือสิ่งที่ป็นอกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมอง ซึ่งเรียกว่า นิวรณ์ ๕^{๒๖} อันเป็นอกุศลธรรมที่เกิดกับคนได้ง่ายและรวดเร็วที่สุด

หากพิจารณารายละเอียดของนิวรณ์ ๕ ทุกข้อแล้ว พบว่ามีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์เชื่อมโยงในลักษณะที่เป็นสาเหตุให้ล่วงละเมิดสิทธิขบาทที่สมทานแล้ว โดยขอยกมากล่าวเพียง ๒ ข้อได้แก่ข้อที่ ๑ คือความฟุ้งพองใจในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ ที่น่าใคร่น่าปรารถนาและน่าพอใจทั้งสิ้น (กามฉันทะ) ซึ่งจัดเป็นกิเลสพวกโลกะ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตขุ่นมัวและไม่ตั้งมั่น กับข้อสุดท้ายคือความลังเลสงสัย ความเคลือบแคลง หรือความไม่แน่ใจในกุศลธรรมทั้งหลายว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์ ควรแก่การนำมาประพฤติปฏิบัติหรือไม่ หรือเมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติแล้วจะได้รับผลเป็นความดีและความสุขตามที่พรรณนาไว้หรือไม่ ซึ่งความจริงแล้วนิวรณ์ ๕ ท่านกล่าวว่าเป็นสิ่งปิดกั้นหรือเป็นเครื่องกั้นไม่ให้สิ่งดีงาม (กุศลธรรม) ไม่ให้เกิดขึ้นในใจคนได้อย่างแท้จริง เช่น เมื่อคนถูกถามคุณ ๕ ครบจบ จิตก็จะมีการฟุ้งซ่าน รำราญปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น จิตใจจะหดหู่ ห่อเหี่ยว และเชื่องซึมจนกระทั่งคิดปองร้ายทำลายผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ๆ มีตาก็เหมือนไม่มีตา มีหูก็เหมือนไม่มีหู เพราะขาดปัญญาคอยกับช่วยพิจารณาตรึกตรอง ไตร่ตรอง และใคร่ครวญนั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวรรค ความว่า

^{๒๔} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๕๓ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาโค) รัตน, วิปัสสนานัย, พระพรหมโลมิ (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ซีไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๒๕} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๑๗.

^{๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๕/๒๓.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิรณฺ ๕ เหล่านี้ กระทำให้มีด กระทำให้ไม่มีจักขุ กระทำให้ไม่มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความคับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพานนิรณฺ ๕ เป็นไฉน คือกามฉันทนิรณฺ พยาบาทนิรณฺ ถีนมิทรนิรณฺ อุทัจจกุกกุจะนิรณฺ วิจิกิจฉานิรณฺ กระทำให้มีด กระทำให้ไม่มีจักขุ กระทำให้ไม่มีญาณ เป้าที่ตั้งแห่งความคับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิรณฺ ๕ เหล่านี้แล^{๑๑}

นิรณฺ ๕ นี้สังเคราะห์เข้าในปริยฐานกิเลส (คือกิเลสอย่างหยาบ แสดงอาการปรากฏอยู่ในจิตใจ เช่น ความยินดีพอใจและความไม่พอใจ) ถ้ากำจัดนิรณฺ ๕ ต้องอาศัยกำลังสมาธิจึงสำเร็จได้ จึงกล่าวได้ว่าหากกำจัดนิรณฺ ได้แล้ว กิเลสธรรมที่หมักหมมอยู่ในจิตใจก็ไม่อาจก่อล่วงสิกขาบทที่สมาทานแล้วได้ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ความว่า

ศีลเป็นที่ประชุมแห่งนิรณฺ เป็นที่ประชุมแห่งการก้าวล่วง เป็นที่ประชุมแห่งเจตนาอันเกิดความเป็นอย่างนั้น เรียกว่า ศีล เพราะอรรถว่าสำรวมและไม่ก้าวล่วงปาณาติบาตอกินนาทาน กามสมุจจาจาร มุสาวาท ผรุสวาจา สัมผัสปปลาปะ อภิขมา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ชื่อว่าศีล เพราะอรรถว่าสำรวมและไม่ก้าวล่วงฉันทะ ด้วยเนกขัมมะ ความพยายาม ด้วยความพยายาม ด้วยความพยายาม ถีนมิทรด้วยอาโลกสัญญา อุทัจจด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน วิจิกิจฉาด้วยการกำหนดธรรม ฯลฯ กิเลสหยาบ ๆ ด้วยสกทาคามีมรรค กิเลสละเอียดด้วยอนาคาเรียมรรค ชื่อว่า ศีล เพราะอรรถว่าสำรวมและไม่ก้าวล่วงกิเลสทั้งปวงด้วยอรหัตมรรค^{๑๒}

เพราะฉะนั้น ความหมายของศีลจึงหมายถึงการงดเว้น การมีเจตนา การสำรวมระวัง และการไม่ก้าวล่วงหรือการไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า

การละอวิชชาด้วยญาณ (ที่เป็นนามรูปปริงเจตญาณและปัจจุยปริกคญาณ) และละนิจจสัญญา (ความสำคัญว่าเที่ยง) ด้วยญาณที่ยังเห็นความไม่เที่ยง (มีสัมมสนญาณเป็นต้น) ชื่อว่าศีล การงดเว้นชื่อว่า ศีล เจตนาชื่อว่าศีล การสำรวมชื่อว่า ศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่า ศีล (ญาณเน อวิชชาขย อนิจจานุสสขาย นิจจสณฺขาย ปหานํ สีลํ เวรมณิ สีลํ เจตนา สีลํ สัมโหโร สีลํ อวิตักกโม สีลํ)^{๑๓} และเมื่อบุคคลผู้มีการงดเว้น การมีเจตนาดี การสำรวมระวัง และการไม่ก้าวล่วงหรือการไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้ว กายวาจาที่ผ่านการฝึกหัดขัดเกลามาเป็นอย่างดีแล้ว จะเป็นกายวาจาที่ดี ไม่บกพร่อง และก็จะไม่เป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอื่น ๆ ได้อีก ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้แสดงความหมายของศีลไว้ ๒ ประการ คือ ๑. สมาทานตั้งไว้ดีแล้ว หมายถึงการตั้ง

^{๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒๒๑/๑๕๓.

^{๑๒} ข.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๑-๖๒.

^{๑๓} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๐๒ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาตอ) รัตน, วิปัสสนาญญ พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ หน้า ๔๔.

กายกรรมเป็นต้นตั้งไว้ดี ไม่ให้บกพร่อง ๒. อุปจารณ เข้าไปทรงไว้ หมายถึงเป็นที่อาศัยของกุศลธรรมที่สำคัญสูงขึ้นไป โดยเป็นบาทให้เกิดสมาธิและปัญญา^{๓๔}

สรุป ความหมายของการรักษาศีล ทำให้เกิดความระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติมากยิ่งขึ้น เมื่อมีความระมัดระวังศีลก็จะไม่ขาดหรือค้างพร้อย หากมีความปรารถนาจะเจริญศีลให้ยิ่ง ๆ ขึ้นเพื่อก้าวไปสู่การบรรลุขั้นสูงขึ้นจะทำได้ง่าย ทั้งนี้ด้วยก็มีศีลที่บริสุทธิ์แล้วเป็นฐานนั่นเอง

๒.๓. ประเภทและองค์ประกอบของศีล ๕

๒.๓.๑ ประเภทของศีล

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในส่วนในที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตได้แก่ศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นที่ประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตลอดถึงพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ และระบบความประพฤติชั้นศีลธรรม พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติโดยตรงแก่บุคคลและสังคม และเพื่อให้เห็นภาพรวมของศีลที่ครอบคลุมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม จึงขอกล่าวถึงประเภทในคัมภีร์เนติปิฎกที่ได้แบ่งศีลออกเป็น ๕ ประเภท คือ^{๓๕}

๑. ปกติศีล ศีลโดยปกติ ได้แก่ศีลที่ประพฤติเป็นประจำโดยมิได้สมาทาน

๒. สมาทาน ศีลโดยการสมาทาน คือศีลที่รับสมาทานจากพระภิกษุหรือสมาทานต่อหน้าพระพุทธรูป

๓. จิตตปสาทะ ศีลที่เกิดจากความเลื่อมใส

๔. สมณะ ศีลที่เกิดจากสมณะ

๕. วิปัสสนา ศีลที่เกิดจากวิปัสสนา

จากที่กล่าวถึงประเภทของศีล ๕ ข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพรวมของศีลในวงกว้างได้มากขึ้น แต่เพื่อให้เห็นในส่วนที่เป็นระบบความประพฤติที่แยกออกไปเป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์และศีลสำหรับนักรบ เป็นต้น จึงขอกล่าวถึงศีลสำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป โดยแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖. รายละเอียดดูในข้อความบาลีว่า เกณญฺเฐน สีลนฺติ สีลํกิมิทํ สีลนํ นาม. สมาทานํ วา กายกมฺมาทีปํ สุสีลยวเสน อวิปฺปกิณฺณตาติ กตฺโต อุปจารณํ วา กุสฺสลาณํ ฃมฺมานํ ปติญฺฐานวเสน อาธารภาวํ อตุโธ. เกตฺเทว เหตุถ กตฺติทวํ สทฺทลัทธิณวิฑู อนุชานนฺติ

^{๓๕} พระเทพโศภณมหาเถระ (มหาสิยาค) วิปัสสนาจารย์, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, หน้า ๔๗.

ก. **ศีลสำหรับคฤหัสถ์** สาระของศีลสำหรับประชาชนโดยทั่วไปกำหนดเอาข้อปฏิบัติอย่างต่ำมาเป็นพื้นฐานช่วยให้สังคมสงบสุข โดยปกติถือว่า ศีลเป็นหลักความประพฤติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ไม่ว่าจะครองชีวิตอยู่ในระดับใด ๆ คือเป็นหลักความประพฤติพื้นฐานของบุคคลแต่ละคนในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง จึงเรียกว่า มนุษยธรรม^{๓๖} การดำเนินชีวิตของแต่ละคนจึงมีวินัยจำเพาะสำหรับการฝึกตน วางไว้เป็นข้อเรียกว่า “สิกขาบท” (ข้อฝึกความประพฤติ) เมื่อบุคคลต้องการรักษาศีลให้ดียิ่งขึ้นไปในวันอุโบสถ ก็สามารถรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถศีลได้ ดังนั้น คฤหัสถ์ผู้รักษาศีล สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ศีล ๕ เป็นสิกขาบทที่คฤหัสถ์รักษายู่เป็นประจำ เรียกว่า นิจจศีล มีสิกขาบทไว้สำหรับเป็นข้อฝึกความประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อย ๕ ประการ ได้แก่

๑) เว้นจากปลงชีวิตของสัตว์ที่มีชีวิต (ปาณาติปาตา เวรมณี)

๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี)

๓) เว้นจากการประพฤติดิฉินคาม (กามสุมิฉนรา เวรมณี)

๔) เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)

๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (สุราเมรัยมัชฌมาทัญญูนา เวรมณี)^{๓๗}

หลักความประพฤติพื้นฐานของมนุษย์มีจุดหมายที่เหมือนกันคือ การมีชีวิตที่ไม่มีโทษภัยอยู่ในสังคมที่เป็นปกติสุข จึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคม ศีล ๕ จึงปรากฏชัดเจนในสังคม เป็นระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้การทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และมีอันส่งผลอย่างต่อเนื่อง

ปญจศีล สัพพกาลิกัม หมายความว่า ศีล ๕ เป็นของมีอยู่ตลอดกาลทุกยุคทุกสมัย ซึ่งกล่าวว่าไว้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาหลายคัมภีร์ว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือแม้มิได้ เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ศีล ๕ และองค์ (กรรมบถ) ๑๐ นี้ก็มีอยู่ในโลก แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง ทรงชักนำและชักชวนให้สมาทานศีลนั้น ๆ ในกาลใด สมัยใด สมัยนั้น เมื่อพระพุทธเจ้ามิได้เสด็จอุบัติขึ้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง ท่านสมณะและพราหมณ์

^{๓๖} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๘.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

ทั้งหลายผู้ประพฤดิธรรมเป็นกรรมวาทีบ้าง พระจักรพรรดิมหाराชบ้าง พระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลายบ้าง ต่างชักชวนและทรงชักจูงประชาชนให้สมาทานศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น^{๓๔}

เพราะฉะนั้น ศีล ๕ จึงเป็นหลักสำหรับประพฤดิขั้นพื้นฐานของคนในสังคม ที่สมควรแก่ชนทุกเพศทุกวัย เพราะเป็นเครื่องส่งเสริมคุณความดี มีจรรยาบรรยาที่เรียบร้อย เป็นหลักความประพฤติตามหลักสากล ไม่เกี่ยวกับสมัยนิยมของยุคหรือท้องถิ่นหรือข้อห้ามต่าง ๆ ของขนบธรรมเนียมประเพณี จึงถือได้ว่าหลักความประพฤติที่เรียกว่า ศีล ๕ นี้เป็นมาตรฐานวัดความเจริญและเสื่อมโทรมของสังคมได้เป็นอย่างดี

๒. ศีล ๘ เป็นสิกขาบทที่คฤหัสถ์สมาทานรักษาพิเศษในวันอุโบสถ เรียกว่า อุโบสถศีลมี สิกขาบทไว้สำหรับเป็นข้อฝึกความประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อย ๘ ประการ ได้แก่

- ๑) เว้นจากปลงชีวิตของสัตว์ที่มีชีวิต (ปาณาติปาตา เวรมณี)
- ๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี)
- ๓) เว้นจากการประพฤดิผิดในกาม (กามสุมิฉฉาจารา เวรมณี)
- ๔) เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)
- ๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี)
- ๖) เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล (วิกาลโภชนา เวรมณี)
- ๗) เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง (นัจจคีตวาทิตวิสูกทัสสนา มาลาคันธวิเลปนธารณมณฺฑณวิภูสนัญฐานา เวรมณี)
- ๘) เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย (อุจจาसनมหาสนา เวรมณี)^{๓๕}

การประพฤดิปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ในระดับสูงกว่าพื้นฐานโดยทั่วไป (ศีล ๕) คือ อุโบสถหรือศีล ๘ ซึ่งในคัมภีร์บาลีไม่ปรากฏว่าศีล หรือสิกขาบท มีปรากฏคำว่า “อภฺฐังคสมันนาคต อุโบสถ” แปลว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘^{๓๖} ซึ่งเป็นศีลที่รักษาในวันอุโบสถ ได้ ศีล ๘ ที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาเป็นการจำศีลในวันพระ คือขึ้นและแรม ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ

^{๓๔} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ศีล ๕ พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสิวพร จำกัด ๒๕๒๕), หน้า ๔.

^{๓๕} อภฺ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๓๐๓-๓๐๕.

^{๓๖} อภฺ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๓๐๓.

ในเดือนขาด^{๔๐} การรักษาอุโบสถศีลที่กำหนดไว้ เพราะอุบาสกอุบาสิกาต้องประกอบกิจการงานของตน จึงกำหนดเวลาสำหรับรักษาด้วยถือว่า การรักษาอุโบสถเป็นศีลที่มีสมรรถภาพทางจิตใจ มีความประพฤติตามแบบอย่างพระอริยบุคคล

ความประพฤติงามขั้นอุโบสถศีลหรือศีล ๘ เน้นการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย ทางวาจา อุโบสถศีลมีพื้นฐานจากนิจศีล แต่อุโบสถศีลเน้นการปฏิบัติมากขึ้นและยากต่อการปฏิบัติอีกด้วย มีข้อกำหนดที่เป็นสิกขาบทที่ละเอียดอ่อน เมื่อพิจารณาตามข้อฝึกปฏิบัติแล้วก็จะทราบได้ถึงความเป็นอยู่ของพระอริยบุคคล รวมทั้งวิถีชีวิตของพระอริยบุคคลด้วย ว่าท่านได้ผ่านขั้นตอนของการฝึกปฏิบัติมาอย่างยากลำบากอย่างไร โดยเทียบเคียงกับประพฤติปฏิบัติตามหลักอุโบสถศีล หากเป็นหลักประพฤติปฏิบัติของพระอริยบุคคลยุ่งยากลำบากมากกว่านี้อย่างแน่นอน แต่ยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมเกี่ยวกับศีล ๘ กับอุโบสถศีลมีความต่างกันอย่างไร

สำหรับศีลอุโบสถข้อที่ ๓ จะมีความแตกต่างจากนิจศีล (กามะสุมิจณาจรา เวรมณี) คือเว้นจากการประพฤติดิพพรหมจรรย์เป็นการเว้นขาดจากการเสพอสังขาร เป็นความมุ่งหมายในศีลข้อนี้ อันเป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ แต่เป้าหมายสูงสุดคือความบริสุทธิ์ของจิตใจ จึงจะสำเร็จเป็นพรหมจรรย์ที่แท้จริง การเสพอสังขารจึงมีรากะเป็นเหตุ พรหมจรรย์จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการงดเว้น จากอสังขาร ไม่มีทั้งกาย วาจา และจิตใจ สติกับรากะ สัมผัสปัญญะกับพยาบาทเป็นของคู่กัน ถ้าไม่ประสงค์ในรากะกับพยาบาทก็ต้องทำสติและสัมผัสปัญญะให้สมบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ดิกนิบาตอุโบสถสูตรว่า

พระอรหันต์ทั้งหลายละกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้านตลอดชีวิต แม้เราก็ได้ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้านตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้ แม้ด้วยองค์อันนี้ เราก็ได้ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายทั้งอุโบสถก็จักเป็นอันเราเข้าจำแล้ว^{๔๑}

สรุปความหมายของพรหมจรรย์คือการครองชีวิตอย่างประเสริฐ เป็นอริยมรรคดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ประโยชน์อันเนื่องมาจากการประพฤติดิธรรม ที่เป็นจุดมุ่งหมายในระดับของอุโบสถศีล มีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เป็นการละกามสุข ได้ในระดับหนึ่ง การประพฤติปฏิบัติตามหลักอุโบสถศีลจึงเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

^{๔๐} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๒๗.

^{๔๑} อ. อ. อ. (ไทย) ๒๓/๔๑/๓๐๔.

๒.๓.๒ องค์ประกอบของศีล ๕

ศีล ๕ จัดเป็นสิกขาบท แต่เป็นสิกขาบทสำหรับคฤหัสถ์^๓ ใช้ในฐานะเป็นข้อฝึกหัดของชาวพุทธคฤหัสถ์ หรือกฎความประพฤติของอริยสาวกฝ่ายฆราวาสเรียกว่า สิกขาบท ๕ เช่นในสังคีตสูตร จัดสิกขาบทไว้ ๕ อย่างคือ (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์) (๒) อทินนาทานา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์) (๓) กามสุมิฉาจารา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดีกาม) (๔) มุสาวาทา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ) (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี (เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท)^๔

ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ นี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากการทำชั่วโดยการรักษากาย วาจา ให้เป็นปกติ ด้วยการงดเว้นจากบาปกรรม ๕ อย่าง ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นภัยและเวณ คือ (๑) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป (๒) อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ มิได้ให้ (๓) กามสุ มิฉาจาร การประพฤติดีกามทั้งหลาย (๔) มุสาวาท การพูดเท็จ (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในเพราะสุราเมรัยและของมีนเมา^๕

ผู้กระทำบาปกรรมทั้ง ๕ ดังกล่าว แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าผู้ทุศีล เพราะกระทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับศีล นอกจากจะเรียกผู้ประกอบกรรมทำอกุศลบาปกรรม ๕ ดังกล่าวมานี้ว่าเป็นทุศีลแล้ว ท่านเรียกว่า ผู้สร้างเวร (เวรการโก) คือ เป็นผู้ที่มีเจตนาฆ่าสิ่งมีชีวิต และเวรเป็นเหตุให้ได้รับทุกข์ในอบายภูมิในทุกคติภพ และเมื่อเกิดในสุคติภพก็เป็นสบกรรม มีเกิดมาอายุสั้นเป็นต้น ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ มุ่งหมายเพื่อให้งดเว้นจากภัยและเวรทั้ง ๕ โดยมุ่งเจตนา คือ ความตั้งใจเป็นสำคัญ เพื่อให้ทราบองค์ประกอบศีล ๕ มากขึ้น จึงขออธิบายรายละเอียดอื่น ๆ เพิ่มเติม ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ ได้แก่ เว้นจากปาณาติบาต หมายถึงเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป ศีลข้อนี้มีความหมายกว้างรวมถึงชีวิตสัตว์ทุกชนิดที่มีชีวิต การเบียดเบียนชีวิตให้ถึงกบตาย นอกจากผิดศีลแล้วยังถือว่าเป็นบาป (ความชั่ว) จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. คุณ สัตว์มีคุณมาก ฆ่าก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปลูชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าสัตว์ร้าย เป็นต้น

๒. ขนาดกาย สำหรับสัตว์จำพวกเดรัจฉานที่ไม่มีคุณก็เหมือนกัน ฆ่าสัตว์ให้มีโทษมาก ฆ่าสัตว์น้อยมีโทษน้อย

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๓.

^๕ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๐๓/๓๒๕.

๓. ความพยายาม มีความพยายามมากในการฆ่ามีโทษมาก มีความพยายามน้อยมีคุณน้อย

๔. กิเลสหรือเจตนา กิเลสหรือเจตนาแรงจะมีโทษมาก แต่หากกิเลสหรือเจตนาอ่อนโทษก็น้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือจงใจเกลียดชัง มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว^{๔๖}

หลักเกณฑ์การกระทำเพื่อกำหนดได้ว่าเป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาต พระอรรถกถาจารย์ได้จัดวางองค์ประกอบการละเมิดไว้ว่า สัตว์มีชีวิต ๑. ความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต (รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต) ๑. จิตคิดจะฆ่า ๑. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ๑^{๔๗} ผู้รักษาศีลชื่อว่าศีลขาดก็ต่อเมื่อกระทำครบองค์ ๕ นี้

๒. ศีลข้อที่ ๒ ได้แก่ เว้นจากอทินนาทาน หมายถึง การไม่ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย หมายความว่า การไม่เบียดเบียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การลักขโมยจะมีโทษมากหรือโทษน้อย ขึ้นอยู่กับสิ่งของและคุณความดีของเจ้าของทรัพย์ ถ้าสิ่งของมีค่ามากประกอบกับคุณงามความดีของเจ้าของทรัพย์มีมากย่อมมีโทษมาก ถ้าสิ่งของเล็กน้อยโทษก็น้อย นอกจากนี้ต้องประกอบด้วยกิเลสกับความพยายามอีก เช่น ถ้าสิ่งของมีค่าเสมอกันกับคุณความดีของเจ้าของทรัพย์ ผู้ลักขโมยมีความปรารถนาอยากได้และมีความพยายามมากจะโทษมาก แต่ถ้าของนั้นได้มาโดยง่าย มีความปรารถนาอยากได้น้อยก็จะโทษน้อย

องค์ประกอบของอทินนาทาน มีองค์ ๕ คือถือเอาสิ่งของบุคคลอื่นหวงแหน ๑. รู้ว่าของนั้นเป็นของที่เขาหวงแหน ๑. จิตคิดจะลัก ๑. มีความพยายาม ๑. ลักของนั้นได้มาด้วยความพยายามนั้น ๑^{๔๘} เมื่อกระทำครบองค์ ๕ นี้เรียกว่าขาดศีล แต่เมื่อไม่ครบองค์ประกอบก็ได้ชื่อว่าค้างพริ้ว

ศีลข้อที่ ๓ ได้แก่ เว้นจากกาเมสุมิฉนจาร คือ การไม่ประพฤติในกามทั้งหลาย หมายความว่า เว้นจากความประพฤติที่จะล่วงละเมิดคู่ครอง หรือการไม่ล่วงเกินขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยา กัน ซึ่งดำเนินไปทางกาย ในกาประพฤติเมตุนด้วยประสงค์ในการเสพสัทธรรม โดยมีเจตนาล่วงเกินอนันยฐาน การประพฤติกาเมสุมิฉนจารจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่อยู่กับคุณงามความดีของผู้ถูกละเมิด ความแรงของกิเลสและความพยายาม กล่าวคือผู้ถูกละเมิดประกอบด้วยความดีมาก ย่อมมีโทษมาก ส่วนผู้ประกอบด้วยความดีน้อยย่อมมีโทษน้อยกว่า แต่หากมีความพอใจด้วยกัน มีความปรารถนาและความพยายามมากมีโทษมาก มีความปรารถนาและความพยายามน้อยโทษก็น้อย เป็นต้น

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๗๓.

^{๔๗} มงคล. (ไทย) ๒/๕๗.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

องค์ประกอบของกามสุมิจนจารมืองค์ ๔ คือ วัตถุอันไม่ควรถึง (สตรีหรือนรุษที่ไม่ควรละเมิด) ๑. จิตคิดจะเสพ ๑. มีความพยายามในการเสพ ๑. ยังมรรคให้ถึงมรรค (อวัยวะให้ถึงกัน) ^{๔๙} เมื่อกระทำครบองค์ ๔ นี้ชื่อว่า สีสขาด ถ้าไม่ครบองค์ถือว่า สีตต่างพร้อย

สีตข้อที่ ๔ ได้แก่ การเว้นจากมุสาวาท คือ การไม่ประพฤติด้วยวาจาที่กล่าวเท็จ หมายความว่างดเว้นจากความประพฤติในการกล่าวด้วยคำพูดที่บิดเบือนจากความเป็นจริง โดยมีความตั้งใจเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจผิดคิดว่า คำที่กล่าวเท็จนั้นเป็นความจริง โดยการแสดงออกทางกาย วาจา การแสดงออกทางกายนั้น หมายถึงกิริยาอาการที่แสดงให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น การเขียนจดหมายที่เป็นเท็จ การทำรายงานหลักฐานเท็จปลอมแปลงเอกสารหรือหลักฐาน ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ รวมถึงการแสดงกิริยาทางกายอย่างคนใบ้ เป็นการให้สัญญาณทำให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น การสั่นศีรษะ พยักหน้า ทำมือ เป็นต้น ส่วนด้านวาจาหมายถึงคำพูดที่ไม่มีสาระหรือหาประโยชน์ไม่ได้ การพูดเท็จจะมีโทษมากหรือน้อย “แล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อยและแล้วแต่ผู้พูด เช่น คฤหัสถ์จะไม่ให้ของของตนก็พูดไปว่า ไม่มี ก็ยังมีโทษน้อย ถ้าเป็นพยานเท็จก็มีโทษมาก สำหรับบรรพชิตพูดเล่นมีโทษน้อย จงใจบอกของที่ไม่เคยเห็นว่าเห็นโทษมาก” ^{๕๐}

องค์ประกอบของมุสาวาทมืองค์ ๔ คือ เรื่องไม่จริง ๑. จิตคิดที่จะพูดให้ผิด ๑. มีความพยายามเกิดจากความตั้งใจ ๑. ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น ๑ ^{๕๑} เมื่อกล่าววาจาครบองค์ ๔ ชื่อว่า สีสขาด ถ้าไม่ครบองค์ ถือว่าต่างพร้อยไม่ดิงาม

สีตข้อที่ ๕ ได้แก่ การเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย คือ การไม่เสพของมึนเมา หมายความว่าสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะเป็นสิ่งที่ควรงดเว้น เพราะสุราและเมรัยเหตุให้ผู้ดื่มมึนเมา ขาดความยังคิดหลงลืมสติ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับโทษของการดื่มสุราเมรัย ๖ ประการ ในทีมนิกายปาฎิภวรรค สิงคาลกสูตร ความว่า

ดูก่อนอนคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการ คือความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง

๑. ก่อการทะเลาะวิวาท ๑, เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑, เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๑, เป็นเหตุไม่รู้จักอาย

๑. เป็นเหตุทอนปัญญา ^{๕๒}

^{๔๙} อ่างแก้ว, หน้า ๑๐๒

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๗๓.

^{๕๑} มงคล. (ไทย) ๒/๑๐๗.

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒-๒๐๓.

การดื่มน้ำเมานอกจากมีโทษทางร่างกายและจิตใจ อันเป็นการบั่นทอนสติปัญญาของตนเองแล้ว ยังมีโทษกระทบโดยตรงต่อสังคม เพราะศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทขาดสติสัมปชัญญะจึงเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่น ๆ ได้ทั้งหมด ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมอันสืบเนื่องจากสุราและเมรัยตลอดถึงของมีเมาประเภทต่าง ๆ มาตรการ โจรกรรม การข่มขืน การหลอกลวง และอุบัติเหตุ ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็ไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ฟังมาแล้วว่า คนผู้นี้เป็นผู้ละการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา พระราชาจับเขาประหาร จองจำเนรเทศ หรือกระทำตามปัจจัย เพราะเหตุแห่งการงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา แต่ว่าบาปกรรมของเขานั้นแหละย่อมบอกให้ทราบว่า คนผู้นี้ประกอบการดื่มน้ำเมาแล้ว ฆ่าหญิงหรือ ชายตาย ลักทรัพย์ เขามาจากบ้านหรือจากป่า ละเมิดประเวณีในหญิงหรือบุตรของผู้อื่น ทำลายประโยชน์ของคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีด้วยมุสาวาท พระราชาจับเขา มาประหาร จองจำเนรเทศ กระทำตามปัจจัย เพราะเหตุแห่งการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัยเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ท่านทั้งหลายได้เห็นหรือได้ฟังมาแล้ว และจักได้ฟังต่อไป

ศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่ออนุเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูลแก่ สัตว์ทั้งปวง เป็นหลักการที่สำคัญสำหรับเสนอแนะวิธีการปฏิบัติแก่หมู่ชนไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท เพื่อให้ตั้งมั่นอยู่ในอัปมาทธรรม เพราะความไม่ประมาทเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

เราไม่เลืกเห็นธรรมอย่างอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็เหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาท เมื่อไม่ประมาทแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป^{๕๓}

สรุป เจตนาที่แท้จริงในการบัญญัติศีลข้อนี้ ก็เพื่อการรักษาคนไม่ให้ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดให้โทษ ซึ่งเป็นสิ่งทำลายสติสัมปชัญญะของคนเราได้มากที่สุด ในการป้องกันตนเองที่ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดโดยเฉพาะสุราและเมรัยนี้ ที่จะเป็นสาเหตุสำคัญในการล่วงละเมิดสิกขาบทที่สมาทานแล้วเพื่อความเข้าใจในศีลข้อนี้ให้มากยิ่งขึ้น จึงควรพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อที่ ๕ ก็เพื่อความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่มีทุกข์ เพื่อความรู้ชัดในกิจที่ควรทำในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เพื่อความมีสติมั่นคงอยู่เสมอ ความเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรง เพื่อความเป็นผู้ฉลาดรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ ก็เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าโทษของอบายมุขนั้น มีผลร้าย เป็นบ่อเกิดแห่งความเสื่อมทั้งหลาย

^{๕๓} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๘/๑๐.

หรือเรียกว่าค่าเป็นหนทางแห่งความเลื่อมจากความดี เพราะเหตุแห่งการบัญญัติศีลข้อนี้ จึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ละเมิดสิกขาบท อีก ๔ ข้อข้างต้นนั้นด้วย

สรุปว่า อย่างไรก็ตาม การละเมิดศีลในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นศีลขาด ศีลพร้อย ล้วนแล้วแต่ทำให้ใจเราไม่บริสุทธิ์ หรือเรียกว่า “บาป” เป็นหนทางสู่ประตูปาปบุญ ในการรักษาศีลที่ถูกต้องและบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นนั้น ควรกระทำควบคู่กับการรักษากุศลกรรมบถ ๑๐ และตั้งใจว่าเราจะไม่ละเมิดศีลด้วยตนเอง เราจะไม่ยุยงให้คนอื่นผิดศีล และเมื่อเห็นคนอื่นผิดศีลแล้วเราจะไม่พลอยยินดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปฏิบัติที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ตนเองพ้นทุกข์นั้น จะต้องมีการรักษาศีลของตนให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว จะมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ และเข้าสู่กระแสของมรรค ผล นิพพานในที่

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Morality) เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่พึงงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้ต้องปลูกฝัง ฝึกหัด โดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรม (Virtue) ลงในใจก่อน การปลูกฝังคุณธรรมจำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัด หรือฝึกหัดกายวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไร ให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดไม่ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุขความสบาย เยือกเย็นไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติกิริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีล จึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แท่นแก้ว^{๔๔} ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ” จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่พึงงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นไปตามปกติ กล่าว คือ จะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไป

^{๔๔} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

ตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พุดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพุดหรือกระทำถูกต้อง เป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)^{๕๕} จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการแสดงออกทางร่างกายตลอดถึงจิตใจ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยการปลูกฝังให้คนในสังคมได้รู้จักหน้าที่ของตน จนเกิดเป็นคุณธรรม (Virtue) ฝังลงในจิตใจจนกลายเป็นอุปนิสัย สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติได้ โดยเป็นธรรมชาติของสังคม และไม่มีความคับแค้นของใจในการนำไปประพฤติปฏิบัติ

ไพฑูรย์ สินลารัตน์^{๕๖} กล่าวคำว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริย+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึงความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณ ความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า “หลักความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำนิยามว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม

วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก^{๕๗} ให้คำนิยามว่า จริยธรรม หมายถึงหลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๘} ได้ให้ความหมายว่า ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอน คุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งในการกระทำต่าง ๆ กล่าวโดยสรุป คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักสูตร มีดังนี้

๑. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล และมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมกมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

^{๕๕} พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, หน้า ๕๖.

^{๕๖} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

^{๕๗} วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส.๔๐๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พุทธธรรม ฉบับเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๕.

๒. ให้เห็นว่า ผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนา จะเข้าถึง หรือสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ คือ จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม และไม่มัวคอยโชคชะตา ไม่หวังผลลบนันดาลหรือรอผลการเช่นสรวงอ้อนวอน

๓. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลทำความดีต่อเขา

๔. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกันสามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้นไป ให้ประเสริฐ จนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหม ได้ทุก ๆ คน

๕. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความดีความชั่วที่ทำ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐของมนุษย์ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

๖. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และให้รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่ควรเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของตนที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปถูกต้อง

๗. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์^{๕๕} ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจริยธรรมก็คือ การที่ผู้เรียนนำเอาความรู้เรื่องจริยธรรมและวัฒนธรรมไปประพฤติปฏิบัติ จริยศึกษาที่สอนให้แค่ทฤษฎีแต่ไร้ผลทางปฏิบัติ จัดเป็นครึ่งทางจริยศึกษาเท่านั้น จริยศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามดังนี้

๑. เกิดความรู้ (Knowledge) คือรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อันเป็นความรู้ความเข้าใจหลักจริยธรรมตามทฤษฎี แต่ความรู้เรื่องจริยธรรมเช่นนี้ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าผู้เรียนจะมีจริยธรรมคนบางคนทำผิดทั้ง ๆ ที่รู้ว่าผิด ทั้งนี้เพราะว่าเขาขาดน้ำใจที่จะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมนั้น

๒. เกิดเจตคติ (Attitude) หรือ “น้ำใจที่จะปฏิบัติ” คือมีศรัทธาในความดีนิยมยกย่องคนดี มีอุดมคติ ต้องการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามแบบอย่างของกัลยาณชน มีค่านิยมสอดคล้องกับหลักจริยธรรมไม่เห็นว่า การเป็นคนดีมีจริยธรรมเป็นเรื่องครีหรือล้าสมัย กล่าวโดยสรุป ก็คือมีคุณธรรมประจำใจนั่นเอง

๓. เกิดทักษะ (Skill) คือ คล่องแคล่วชำนาญในการปฏิบัติ โดยการนำหลักจริยธรรมมาปฏิบัติในชีวิตจริงจนเป็นนิสัย ข้อนี้เป็นผลจากสองข้อข้างต้น นั่นคือรู้ว่าอะไรเป็นความดี และมีคุณธรรมประจำใจ เมื่อสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะเลือกแต่สิ่งที่ดีงามเท่านั้น

^{๕๕} ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, *ความรู้คู่คุณธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๘๘, ๑๒๕.

และได้กล่าวถึงการปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล โดยได้อ้างถึงทฤษฎีของ โคลเบอร์ก ได้ศึกษาการใช้เหตุผลทางจริยธรรม ทฤษฎีของเขาได้ครอบงำ ความคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาของประเทศตะวันตกเป็นจำนวนมากตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา และได้มีอิทธิพลต่อการคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาไทย ตลอดหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาด้วย การวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมที่ทำให้ประเทศไทยก็อยู่ในกรอบของแนวคิดและวิธีการของ โคลเบอร์ก การเสนอแนะวิธีปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนไทยก็อยู่ในกรอบของแนวความคิดและวิธีการของโคลเบอร์ก เช่น ดังนี้

๑. แนวความคิดพื้นฐาน หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล

๒. วิธีปลูกฝังจริยธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูง

จริยธรรมครู (Teacher's Function) คือการแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติอันเป็นหน้าที่ที่ครูควรพึงกระทำ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ^{๖๐} ได้กล่าวถึงหลัก การของทฤษฎีและแนวคิดที่จะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่ดีของผู้เรียน ดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psycho analysis Theory Sigmund Freud) มีแนวคิดว่าคุณคนใกล้ชิดที่สำคัญของเด็ก เช่น พ่อแม่ หรือ ครูอาจารย์จะต้องปลูกฝังมโนธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเยาว์วัย เพื่อจะได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีจริยธรรม และมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ทฤษฎีการเผชิญความจริง (Reality Theory Glaser) ให้แนวคิดว่าคุณคนใกล้ชิดเด็ก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ จะต้องช่วยเด็กประเมินตนเองตามความเป็นจริง ช่วยให้ความยอมรับข้อบกพร่องของตนเอง ช่วยในการวางแผนปรับปรุงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ช่วยสนับสนุนให้มุ่งมั่นในการทำตามโครงการเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ข้อสรุปจากการประมวลการประชุมระดมความคิด ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติ มีพฤติกรรมที่ดีงามต้องประสงค์ของสังคมเป็นหลัก หรือกรอบที่ทุกคนกำหนดไว้เป็นแนวทาง

^{๖๐} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, ชุดอบรมด้วยตนเอง การพัฒนาการเรียนรู้สู่ครูมืออาชีพตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ : การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม, หน้า ๕๓-๕๘.

ปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข เกิดความรักสามัคคีเกิดความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศิลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช^{๖๑} ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “จริยธรรม” เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ควรประพฤติ ในกรณีใด สถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนาและส่งเสริมให้การพัฒนาเป็นไปด้วยดี

เสถียรพงษ์ วรรณปก^{๖๒} กล่าวว่า จริยะ มาจากคำว่า จร แปลว่าประพฤติ และอริยะ แปลว่า ควร ซึ่งสรุปได้ว่า หมายถึง ความดีความงามของสิ่งที่ควรประพฤติทั้งหลาย

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๖๓} กล่าวว่า จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานในการประพฤติทางกาย วาจา ใจ เกี่ยวกับความดี-ความชั่ว ถูก-ผิด

จำนงค์ ทองประเสริฐ^{๖๔} ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมในความหมายขั้นต่ำ หมายถึง ศิลธรรม หรือ กฎศิลธรรม ซึ่งเป็นธรรมในระดับเดียวกับศีลอันนับว่าเป็นธรรมะขั้นต้นของการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า จริยธรรม หมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่ต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หมดกิเลสทั้งปวง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์^{๖๕} กล่าวว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริย+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึงความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณ ความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น

^{๖๑} อ๋างใน สิวลี ศิริวิไล, **จริยธรรมตามแนวคิดตะวันตกและตะวันออก : นานาทรรศนะเกี่ยวกับจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

^{๖๒} เสถียรพงษ์ วรรณปก, “ความหมายของจริยธรรม”, วารสารการศึกษาแห่งชาติ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (ศ.ศ. - ก.ย. ๓๙) : ๑๔- ๒๐.

^{๖๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, **จริยธรรมในการศึกษาสำหรับอนาคต**, วารสารการศึกษาแห่งชาติ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (ศ.ศ. - ก.ย.๓๙) : ๒๑ - ๔๑.

^{๖๔} จำนงค์ ทองประเสริฐ, **หลักการครองตน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สนุกอ่าน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๖๕} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๘๘.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๖๖} กล่าวไว้ว่า จริยธรรมมาจากคำว่า “พรหมจรรย์” ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง “มรรค” คือ วิธีการปฏิบัติสายกลาง ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ บางครั้งก็เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ การศึกษา ๓ ประการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๖๗} ได้ให้ความหมายว่า ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอน คุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งในการกระทำต่าง ๆ กล่าวโดยสรุป คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักสูตร มีดังนี้

๑. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล และมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

๒. ให้เห็นว่า ผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนา จะเข้าถึง หรือสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ คือ จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม และไม่มัวคอยโชคชะตา ไม่หวังผลลบนันดาลหรือรอผลการเช่นสรวงอื้อนออน

๓. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลทำความดีต่อเขา

๔. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกันสามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้นไป ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหม ได้ทุก ๆ คน

๕. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความดีความชั่วที่ทำ ความประพฤติปฏิบัติเป็นเครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐของมนุษย์ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

๖. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และให้รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่ควรเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของตนที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปถูกต้อง

๗. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

เป็นข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อทำให้คนเป็นคนดี เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น ๆ จริยธรรมจึงขึ้นอยู่กับการรับรู้ เจตคติ เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมทางจริยธรรมของแต่ละสังคม

^{๖๖} พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๖.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับเดิม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๑๖๕.

๒.๔.๒ องค์ประกอบจริยธรรม

กรมวิชาการ^{๖๔} กล่าวว่า จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. ส่วนประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือความเข้าใจในเหตุของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการคิด

๒. ส่วนประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

๓. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือพฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง ๒ ประการที่กล่าวข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้น ๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคลนั้น อีกด้วย

ดวงเดือน พันธุนาวิน^{๖๕} กล่าวว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

๑. ความรู้จริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

๒. ทักษะคิดเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นเพียงใด ทักษะคิดเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทักษะคิดแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทักษะคิดเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทักษะคิดนั้นจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทักษะคิดนั้นจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทักษะคิดเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือจะใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ทักษะคิดจริยธรรมของบุคคลในเวลาหนึ่งยังอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

^{๖๔} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

^{๖๕} ดวงเดือน พันธุนาวิน, *จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔, หน้า ๒.

๓. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือคนเฝ้าแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

๒.๔.๓ ความสำคัญของการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน^{๓๐}

การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เพราะความเจริญที่ปรากฏทั้งในด้านวัตถุและด้านคุณธรรม จริยธรรมนั้น เป็นผลสะท้อนคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นผลจากอบรมบ่มนิสัยจากครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนการได้รับกระบวนการขัดเกลาและประสบการณ์ในสังคมที่ดี ดังนั้นการที่ประเทศไทยจะพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ให้กับสังคมก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น

อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาไทยที่เป็นอยู่ในขณะนี้ยังน่าเป็นห่วงอยู่มาก เพราะจากการสังเกตประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคม พบว่ายังมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น ความเสื่อมโทรมเรื่องจริยธรรมที่เกิดขึ้นในด้านการเมืองการปกครอง การประพฤติปฏิบัติตนในสังคมที่มีค่านิยมไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ ความฟุ่มเฟือย การไม่เคารพความจริง ไม่พูดความจริง ขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ได้ทำให้เป็นที่เรานับถืออย่างแท้จริง และไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน จากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ระบบการศึกษาและสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมบ่มนิสัย และถ่ายทอดค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนจึงควรทบทวนแนวที่เคยดำเนินการต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านานว่าควรจะปรับเปลี่ยนทิศทางกันอย่างไร เพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

สำหรับการส่งเสริมจริยธรรมหรือการพัฒนาจริยธรรมนั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวันนี้กำลังอยู่ในช่วงอายุที่จะพัฒนาหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย และด้านจิตใจ

^{๓๐} หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานการศึกษา, แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมและสร้างค่านิยมทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๔), หน้า ๑.

สภาพแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนมาก เช่น บิดา มารดา ครู โรงเรียน และเพื่อน ๆ

สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่ต้องทำงานนอก พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับลูก ๆ โรงเรียนจึงเป็นเหมือนบ้านหลังที่สองของเด็กที่จะสร้างความรักความอบอุ่นให้แก่เด็กและเด็กจะได้รับการปลูกฝังจริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามติดตัวไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่จะต้องจัดการศึกษา เพื่อมุ่งเน้นคุณภาพของเด็กให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

กล่าวโดยสรุป จริยธรรม ก็คือ หลักการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี โดยทั่วไป จริยธรรม มักอิงอยู่กับศาสนา เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม สำหรับในสังคมไทย จะเห็นได้ชัดเจนว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้กำหนดหลักปฏิบัติไว้ให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จริยธรรมถูกกำหนดให้อยู่บนพื้นฐานคำสอนของศาสนาเพียงอย่างเดียว เพราะจริยธรรมยังมีมาจาก วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อีกด้วย

๒.๔.๔ วิธีการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนใช้ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎีแรกของคนไทย ที่สร้างขึ้นโดยการสรุปผลการวิจัยในประเทศไทยหลายสาขาเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะงานวิจัยของนักจิตวิทยาไทย นักสังคมศาสตร์ไทย และนักวิจัยการศึกษาไทย ทั้งที่เป็นอาจารย์และนิสิตนักศึกษาชั้นสูง ทฤษฎีจึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิชาการและการประยุกต์ทางด้านนี้ในประเทศไทย จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ต่อไปอีกไม่มีวันจบสิ้น เพื่อการปรับปรุงแผนขยาย หรือปรับแต่งทฤษฎีให้เหมาะสมกับลักษณะของคนไทยและสภาพของสังคมไทยในยุคหลัง ๆ ต่อไปด้วย^{๓๐}

สรุปทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎีแรกของนักศึกษาไทยที่สร้างขึ้น กรอบแนวคิดที่เป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง ส่วนของดอกผล เปรียบเสมือนเป็นลักษณะพฤติกรรมคนดีและเก่ง การที่ต้นไม้อจะให้ดอกผลใหญ่จะต้องมีลำต้นและรากที่สมบูรณ์ ส่วนของลำต้นที่สมบูรณ์ เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตใจ ซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่ดีมี ๕ ประการ คือ ประการที่ ๑ มีทัศนคติ ค่านิยมที่ดี และคุณธรรมประการ

^{๓๐} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, อ่างในคณะอนุกรรมการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรม, หน่วยงานศึกษานโยบายสำนักงานการศึกษา, แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมและสร้างค่านิยมทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๗.

ที่ ๒ มีเหตุผลเชิงจริยธรรม ประการที่ ๓ ลักษณะมุ่งอนาคต คาดการณ์ไกล ประการที่ ๔ เชื่ออำนาจในตน ประการที่ ๕ มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

๒.๔.๕ ลักษณะของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีสำหรับต้นไม้จริยธรรมนี้มี ๓ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้มือของต้นไม้ ส่วนลำต้นและส่วนที่เป็นรากแก้ว

ในส่วนแรก คอ ดอกและผลไม้มือบนต้น แสดงถึงพฤติกรรมทำดีละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ที่เข้าเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศและพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่น่าปรารถนา มีสาเหตุ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือ สาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้อันประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ

๑. เหตุผลเชิงจริยธรรม

๒. มุ่งอนาคตและการควบคุมตัวเอง

๓. ความเชื่ออำนาจในตน

๔. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

๕. ทศนคติ คุณธรรม และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น ๆ หรือสถานการณ์นั้น ๆ ถ้าต้องการที่เข้าใจ อธิบาย ทำนายและพัฒนากรรมชนิดใด จะต้องใช้จิตลักษณะบางด้านหรือทั้ง ๕ ด้านนี้ประกอบกันจึงจะได้ผลที่สุด ส่วนที่สามของต้นไม้ จริยธรรมคือการแก้ว ซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่สอง มี ด้าน คือ (๑) สติปัญญา (๒) ประสบการณ์ทางสังคม และ (๓) สุขภาพจิต จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนจิตลักษณะบางประการใน ๕ ด้านนี้โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการจึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะ ๓ ประการที่รากอาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำต้นเพื่อใช้อธิบาย ทำนายและพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วด้วย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีนั้น เดิมนั้นทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ได้แสดงถึงสาเหตุทางจิตใจที่ลำต้นเพียง ๔ ประการที่เกี่ยวข้องกับการที่บุคคลที่จะมีพฤติกรรมการทำดีละเว้นชั่วหรือที่เรียกว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรม แต่ต่อมาได้นำผลวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์พฤติกรรมทางด้านการงาน อาชีพ และพฤติกรรมการรักษาสุขภาพอนามัยมาประกอบด้วย จึงได้เพิ่มพฤติกรรมของคนเก่งเข้าเป็นดอกผสมรวมกับพฤติกรรมของคนดีละได้เพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เข้าไปด้วย

จาก จิตลักษณะที่สำคัญของคนที่มีพฤติกรรมหลายชนิดดังกล่าวข้างบนนี้เข้าที่ลำดับของ ต้นไม้จริยธรรม รวมเป็น ๕ ด้าน จึงทำให้ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมของคนไทยมีลักษณะที่กว้างขวาง ครอบคลุมพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของคนไทยทางด้านที่สำคัญได้ครบถ้วน

การพัฒนาจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาตนเองตามขั้นตอนดังกล่าว เป็นธรรมชาติที่บุคคล สามารถปฏิบัติได้ควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่มิใช่เป็นการกระทำในลักษณะเสร็จสิ้นต้อง กระทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย เพราะจิตใจของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เฉกเช่น กระแส สังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ^{๓๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติเรื่องศีล ๕ ของ ชาวพุทธไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๒ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า ประชาชนทั่วไปในปัจจุบันจะดำเนินชีวิต โดยไม่ต้องฆ่าสัตว์ชนิดใด เลยนั้นเป็นไปได้ มีเพียงพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เชื่อว่าจะดำเนินชีวิตได้โดยไม่ต้อง ฆ่า สัตว์ ทั้งนี้ เพราะว่าประชากรส่วนใหญ่จากทุกกลุ่มสาขาอาชีพมีความเห็นว่า การฆ่าสัตว์ไม่ใช่สิ่ง ผิดธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปพบว่า ชายและหญิงเห็นต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่ม ที่เห็นว่าการไม่ฆ่าสัตว์มีประโยชน์ และกลุ่มที่เห็นว่าไม่มีประโยชน์ โดยแบ่งประโยชน์เป็น ๒ อย่างคือ ประโยชน์ด้านจิตใจและประโยชน์ตนกับประโยชน์ผู้อื่น ส่วนนักวิชาการเห็นว่า การงด เว้นจากการฆ่าสัตว์มีประโยชน์ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์ กับสัตว์อื่นจะช่วยให้เกิดความเมตตากรุณาต่อกันมากขึ้น

พระมหาอิสระ สิงห์เปี้ย^{๓๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปัญหาอาทินาทานตาม พุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ จากการศึกษาวิจัยทราบว่า การ ปฏิบัติเคร่งครัดต่อหลักศีลธรรมหรือพุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานตลอดชีวิตนั้น เป็นสิ่งยากลำบาก มาก เพราะทุกคนมักเผชิญกับสถานการณ์บางอย่าง ที่เป็นเหตุจูงใจให้กระทำอาทินาทานใน บางครั้ง บางคนแม้จะรู้ว่าการกระทำอาทินาทานเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย แต่ก็ ตัดสินใจเลือกกระทำเพราะไม่สามารถเอาชนะใจตนเองได้

^{๓๒} พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ, “การศึกษาทัศนคติเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธไทยปัจจุบัน ศึกษา เฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๒.

^{๓๓} พระมหาอิสระ สิงห์เปี้ย, “การวิเคราะห์ปัญหาอาทินาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบท สังคมไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๕.

พระมหาปัญญา ขยปญโญ^{๓๔} (ดาบพลหาร) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมตฺตมิจฉาจารกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จากศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากเรื่องของกามและพฤติกรรมในการเสพกามของปัจเจกบุคคลที่ดำเนินชีวิตตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยม (Materialism) เชิงบริโภคนิยม โคนเห็นว่าความสุขทางกายเป็นเรื่องสำคัญและมีค่าสูงสุดในชีวิต และปัจเจกบุคคลประเภทนี้นับวันแต่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้น โคนลำดับในขณะเดียวกัน ปัจเจกบุคคลที่มีทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตแบบเจตนนิยม (Idealism) ซึ่งถือว่าความสุขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่จิตใจได้ลดปริมาณลงโดยลำดับ หลักความจริงทางศีลธรรม (Morality) ถูกเมินเฉยจากสังคม ปัจเจกบุคคลในสังคมโดยรวม ซึ่งปัญหาทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสมากเกินไปกว่าที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะยื่นมือเข้ามาปกป้องเยียวยาให้หายขาดจากสังคมได้

พระมหาสำราญ ญาณสวโร^{๓๕} (พินดอน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จากการศึกษาวิจัยจึงพบว่า มีผลกระทบแก่สังคมโดยรวม สรุปได้ ๒ ประเด็นคือ ด้านสังคมเป็นโทษทางสังคมคือเป็นสิ่งที่ชาวโลกติเตียน (โลกวิฆชะ) นำความอับอายเสื่อมเสียมาสู่วงศ์สกุล เพราะคนที่เสพสุราเมรัยและของเมา จะกระทำการทุกอย่างได้โดยไม่รู้ตัว เช่น เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วมาสัตว์เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เสพสุราแล้วลักทรัพย์ หื้อโกง ทูจริตต่อหน้าที่ เป็นต้น เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วประพฤติดนินสตรหรือบุรุษที่ต้องห้าม เสพสุราเมรัยและของเมาแล้วพูดปด พูดหลอกลวง และเสพสุราเมรัยและของเมาแล้วกระทำให้หมดความละอาย หมดความเกรงกลัวการทำชั่วทั้งปวง และด้านตนเองเป็นโทษทางธรรมที่ส่งผลในชาตินี้ ทำให้สติปัญญาเสื่อมถอย ทำให้ความเคารพยำเกรงไม่มีใครเชื่อถือ และสุดท้ายจะมีปัญญาเสื่อมถอยกลายเป็นคนบ้า

พระอุบล กตปญโญ^{๓๖} (แก้ววงษ์ล้อม) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ การวิจัยพบว่าศีลเป็นหลักความประพฤติทางกาย วาจา และการเลี้ยงชีพสุจริต โดยมีเจตนาเป็นเครื่องประพฤติดังเว้นการทุจริต เพื่ออบรมจิตใจให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย การฝึกอบรมตนในทางที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกายกับใจ ศีลเมื่อประพฤติตรงตามหลักการสภาพจิตใจจะเป็นอิสระจากคณหา คุณธรรม ที่มีฐานมาจากศีลย่อมมีคุณค่าและ

^{๓๔} พระมหาปัญญา ขยปญโญ (ดาบพลหาร), “การเมตฺตมิจฉาจารกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖.

^{๓๕} พระมหาสำราญ ญาณสวโร, “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๓๖} พระอุบล กตปญโญ (แก้ววงษ์ล้อม), “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

ส่งเสริมคุณภาพของจิตใจ ประโยชน์ที่ต้องการจากศีล คือการควบคุมประพฤติ ป้องกันไม่ให้ตกไปสู่ความชั่ว จิตใจสงบจากกิเลสเป็นสมาธิที่ส่งคุณค่า สนองปัญญาที่เกี่ยวเนื่องกันตามเหตุผล เป็นระบบจริยธรรม เพราะการปฏิบัติจะประพฤติก่อให้เกิดการเรียนรู้ มีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี การสั่งสอนที่ถูกต้อง นำหลักการมาประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท ศีลในทางด้านสังคมซึ่งมุ่งเน้นฝ่ายของวินัยยอมควบคุมการจัดระเบียบ ด้านนอกทั้งหมดรวมกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม และข้อปฏิบัติกิจการทั้งหลายของหมู่ชน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสภาพที่ควรจัดได้ให้ความสัมพันธ์กับด้านจิตใจส่งผลมาสู่สังคมคุณค่าของศีลทางสังคม คือ สร้างความสัมพันธ์ ทางสังคมด้วยการปรับการแสดงออกทางกาย วาจา ให้เรียบร้อยเกี่ยวเนื่องในความ เป็นอยู่ร่วมกันด้วยดี จิตใจของสมาชิกในสังคมประกอบด้วยเมตตาและกรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อผู้อื่นทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่เกี่ยวเนื่องแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่พึงงามโดยลำดับจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต ศีลจึงมีความเข้มงวดกวัดขั้นเคร่งครัด หยิบ และประณีต ด้วยเหตุผลที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในการปฏิบัติธรรม คือความสงบใจที่เป็นไปเพื่อสมาธิ แม้เพียงศีล ๕ ที่ประพฤติอย่างถูกต้องก็จัดว่าเป็นผู้มีศีลอย่างบริบูรณ์ สำหรับสมาชิกในสังคมปัจจุบัน

นันทนา อังสุรังสี^{๓๓} ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยม และการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบท ที่มีอยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง โดยศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอไทรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ จากการวิจัยภาคเอกสารพบว่า พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความสำคัญ เป็นองค์แห่งความประพฤติเบื้องต้นของการบรรพชาธรรมทางพระพุทธศาสนา และกล่าวถึงปฐมเหตุแห่งการปรากฏของเบญจศีลสืบเนื่องมาจากความละโมภและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ได้แสดงคุณและโทษของการปฏิบัติเบญจศีล และละเมิดต่อเบญจศีลทั้งชีวิตนี้และชีวิตหน้า ส่วนอรรถกถา ได้อธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดต่าง ๆ เช่น อธิบายความหมายของคำว่าศีล คือความสงบ และแสดงประเภทและลักษณะของการรักษาศีล นอกจากนั้นกล่าวถึงองค์ประกอบ หลักเกณฑ์การพิจารณาโทษ และประมวลวิธีการต่าง ๆ ที่นับว่าเป็นความพยายามในการละเมิดต่อเบญจศีล

จากการวิจัยภาคสนาม พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ใน ๓ พื้นที่ ยังคงมีค่านิยมและปฏิบัติต่อเบญจศีลสอดคล้องตามหลักทฤษฎี คือ มีความเห็นว่าเบญจศีลมีความสำคัญมาก และบัญญัติไว้

^{๓๓} นันทนา อังสุรังสี, “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยม และการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบท ที่มีอยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอไทรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๑.

ให้ทุกคนปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคม และเห็นว่าการถือศีลนำไปสู่สวัสดิ พรั่งพร้อมด้วยทรัพย์ และถึงความดับทุกข์ได้ ทั้งยังเห็นว่าเบญจศีลไม่ขัดกับสภาพสังคมปัจจุบันการประกอบอาชีพและการพัฒนาความเจริญของชาติ แต่ยังมีประชากรบางส่วนในพื้นที่ที่ทำการวิจัย มีค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีลเบี่ยงเบน และเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัย ๓ ประการ คือ อาชีพ, ความเจริญทางวัตถุ, และความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเขตเมือง ดังนั้น หมู่บ้านชนบทจะยังคงรักษาค่านิยม และการปฏิบัติต่อเบญจศีลได้ถูกต้องมากกว่าหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งมีความใกล้ชิดกับเขตเมืองมากกว่า และชุมชนเมืองซึ่งมีความเจริญทางวัตถุมากกว่าชนบท ประชากรทั้งหมดยังเห็นว่า เบญจศีลข้อที่ปฏิบัติยากที่สุด และมีความเชื่อในผลกรรมน้อยที่สุดคือ ศีลข้อปาณาติบาต หรือศีลข้อที่ ๑

ชาญชัย ยมดิษฐ์^{๓๘} ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีลห้าตามคำรายงานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษา ๖” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ การวิจัยสรุปว่า การปฏิบัติตามศีล ๕ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายยังคงปฏิบัติตามศีล ๕ สูง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีล ๕ ของนักเรียนเรียงตามความสำคัญ ดังนี้ ความประพฤติของเพื่อน, การอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง, ลักษณะของเพื่อน, และความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ปัจจัยทั้งสี่ดังกล่าวเมื่อจัดกลุ่มแล้ว ปรากฏว่า มี ๓ กลุ่ม เรียงลำดับความสำคัญ คือ กลุ่มเพื่อน (ความประพฤติของเพื่อน และลักษณะของเพื่อน), บ้าน (การอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง), วัด (ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน)

ขวัญใจ พลอยล้อมเพชร^{๓๙} ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนของครูผู้สอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนของครูผู้สอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนตามความคิดเห็นของครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์อื่น จำแนกตามกลุ่มโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนกลุ่มประสบการณ์อื่น โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี จำนวน ๔๘ คน โดยใช้วิธีสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการ

^{๓๘} ชาญชัย ยมดิษฐ์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามศีลห้าตามคำรายงานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษา ๖”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘.

^{๓๙} ขวัญใจ พลอยล้อมเพชร, “บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนของครูผู้สอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

รวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ จำนวน ๔๔ ข้อ มีความเชื่อมั่นแบบสอบถาม ๐.๘๒๔๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ คะแนนเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษา พบว่า ๑. บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียนของครูผู้สอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านการอบรมสั่งสอน อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการเป็นแบบอย่าง อยู่ในระดับมาก และด้านการติดตามผลอยู่ในระดับปานกลาง ๒. เปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียนของครูผู้สอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษากิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ตามกลุ่มโรงเรียน ทั้ง ๓ ด้าน คือ การอบรมสั่งสอน การเป็นแบบอย่าง และการติดตามผล พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

แสงมณี สุวรรณจักรกุล^{๔๐} ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูสอนจริยศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังน้ำเย็นจังหวัดสระแก้ว” การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูสอนจริยศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ใน ๓ ด้านคือ ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการเป็นแบบอย่าง ด้านการติดตามผล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ครูสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มโรงเรียนวังน้ำเย็น ๔๓ คน กลุ่มโรงเรียนคลองตาสุตรสามัคคี ๔๓ คน รวม ๘๖ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าเกี่ยวกับบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน ๓ ด้าน จำนวน ๓๗ ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือคะแนนเฉลี่ยความเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที ผลการศึกษาพบว่า บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมในทัศนะของครูสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการเป็นแบบอย่าง ด้านการติดตามผล อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูสอนจริยศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการเป็นแบบอย่าง ด้านการติดตามผล มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

^{๔๐} แสงมณี สุวรรณจักรกุล, “บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูสอนจริยศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังน้ำเย็นจังหวัดสระแก้ว” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

สมหมาย เกาเสน^{๔๑} ได้ศึกษาเรื่องสภาพการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนมินบุรี สำนักงานเขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนมินบุรี สำนักงานเขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร ในทัศนะของครูผู้สอนจำนวน ๕๘ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย ตอนที่ ๑ สอบถามสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ ๒ แบบสอบถามศึกษาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนมินบุรี ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น แบบสอบถามมีความสมบูรณ์ได้รับกลับคืนมา ๕๘ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของครูโรงเรียนมินบุรี สำนักงานเขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยครูใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอยู่ในอันดับแรก รองลงมาคือการอบรมนักเรียน การประเมินคุณธรรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามลำดับ ส่วนการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเป็นแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมน้อยที่สุด ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมการนำเหตุการณ์ประจำวันที่เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องจริยธรรมให้นักเรียนเห็นคุณประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น การรณรงค์ด้านยาเสพติด อยู่ในระดับมากและรองลงมาคือครูชี้แนะให้นักเรียนทราบทันทีที่เห็นว่านักเรียนประพฤติผิดด้านจริยธรรม ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ อยู่ในระดับการปฏิบัติมากตามลำดับ

ศวิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา^{๔๒} ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้แก่ นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้แก่ นักเรียนประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร และทดสอบสมมติฐานที่ว่าครูที่มีสถานภาพต่างกัน มีปัญหาในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนต่างกัน จำแนกตาม

^{๔๑} สมหมาย เกาเสน, “สภาพการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนมินบุรี สำนักงานเขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร , ๒๕๔๖) , บทคัดย่อ.

^{๔๒} ศวิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, “การศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้แก่ นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔) , บทคัดย่อ.

เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส ประสบการณ์สอน ประเภทวิชาที่สอน ขนาดโรงเรียน ระดับชั้นที่สอน การผ่านการอบรมการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียน ความเกี่ยวข้องกับนักเรียน ประชากรที่ศึกษา คือ ครูในโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๒,๖๘๘ คน โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ได้ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๔๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามวัดปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียน เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน ๕๒ ข้อ และมีความเชื่อมั่น ๐.๘๕ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างได้รับแบบสอบถามคืนมาจำนวน ๓๔๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐ และนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way Analysis of Variance) ผลการวิจัยพบว่า

(๑) ครูประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านการเรียนการสอน ด้านการประพฤติปฏิบัติของครู ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน และด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

(๒) ครูชายและครูหญิงมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕ ในสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน และอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๓) ครูที่มีอายุแตกต่างกันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕ ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๔) ครูที่มีการศึกษาต่างกันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕ ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน ส่วนด้านอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๕) ครูที่มีสถานภาพสมรส โสด สมรส หม้าย มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในระดับ ๐.๐๕

(๖) ครูที่มีประสบการณ์สอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕ ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๓) ครูที่มีประเภทวิชาที่สอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕ ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของ นักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในระดับ ๐.๐๕

(๔) ครูที่อยู่โรงเรียนขนาดต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๕) ครูที่สอนระดับชั้นต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๑๐) ครูที่เคยผ่านการอบรมและไม่เคยผ่านการอบรมการปลูกฝังคุณธรรมและ จริยธรรมมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

(๑๑) ครูที่เป็นครูประจำชั้นและไม่ได้เป็นครูประจำชั้นมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติในระดับ ๐.๐๕

นฤบาล วงษ์ขาริ^{๔๓} ได้ศึกษาเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนใน สถานศึกษาช่วงชั้นที่ ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ การวิจัยครั้งนี้มี วัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน เพื่อ เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนระหว่างผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ นักเรียนในสถานศึกษาช่วงชั้นที่ ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

๑. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ด้านวินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตาม สถานภาพ พบว่า

๑) ผู้บริหารสถานศึกษา มีระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน ๕ ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนอีก ๒ ด้าน คือ ด้านการประหยัดและ ด้านวินัย อยู่ในระดับมาก

^{๔๓} นฤบาล วงษ์ขาริ, “การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาช่วงชั้นที่ ๓ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม , ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

๒) ครูผู้สอน มีระดับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก

๓) นักเรียน ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และรายด้าน ๒ ด้าน อยู่ในระดับมาก ส่วนอีก ๕ ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ด้านวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านการประหยัด อยู่ในระดับปานกลาง

๒. ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนโดยภาพรวมและรายด้านมากกว่าครูผู้สอนและนักเรียน รวมทั้งครูผู้สอนมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยภาพรวมและรายด้านมากกว่านักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

พระพงษ์ เจริญพันธุ์^{๔๔} ได้ศึกษาเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่าง ๆ ครู-อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียนได้ปลูกฝังคุณธรรม โดยในขั้นการนำเข้าสู่บทเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ได้พูดถึงเนื้อหาหรือกิจกรรมที่ครอบคลุมหมายให้นักเรียนปฏิบัติได้มากน้อยเท่าไร โรงเรียนกำหนดการปลูกฝังคุณธรรมทุกด้านในการสอนเนื้อหาในทุกรายวิชาและทุกครั้งที่ทำการสอน ปัญหาที่พบ ส่วนมากจะเกิดจากตัวนักเรียนเอง คือ นักเรียนบางส่วนไม่ให้ความสนใจ อีกทั้งยังไม่ตระหนัก ถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร การสอดแทรกคุณธรรมด้านต่าง ๆ ในเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยาก เนื่องจากอาจารย์ผู้สอนขาดเทคนิควิธีการปลูกฝังคุณธรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนแก้ปัญหาโดยจัดทำโครงการอบรมสัมมนาเทคนิควิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ครูผู้สอน

๒. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง โรงเรียนได้ดำเนินการโดยการสอนรายวิชาที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการใช้สื่อการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมมีการอบรมหน้าเสาธง โดยครูเวรและครูที่ปรึกษา มีการอบรมประจำสัปดาห์โดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านคุณธรรมและจริยธรรม เชิญวิทยากรจากภายนอกให้การอบรม มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ

^{๔๔} พระพงษ์ เจริญพันธุ์, “การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ศึกษามหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ,๒๕๔๓) , หน้าบทคัดย่อ.

๓. การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน โรงเรียนได้มีกำหนดกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน อาจารย์ทุกคนและนักเรียนร่วมมือกัน การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน มีการจัดกิจกรรมพิเศษนอกเหนือจากการเรียนการสอน จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมปัญหาสำคัญทางสถิติที่พบ คือ การจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมไม่สามารถจัดได้ครบทุกระดับชั้น นักเรียนบางส่วนขาดความสนใจและไม่กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียน

จิตรประสงค์ ขาวเจริญ^{๔๕} ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการศึกษาพบว่า

๑. ความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับมาก
๒. การอบรมนักเรียนครูเห็นด้วยระดับมาก
๓. การเรียนการสอนในห้องเรียนครูเห็นด้วยระดับมาก
๔. การเรียนการสอนในห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
๕. การเรียนการสอนนอกห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
๖. การวัดผลและประเมินผล ครูเห็นด้วยระดับมาก
๗. เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนตามตัวแปรเพศหมวดวิชาที่สอนประสบการณ์การสอนและขนาดห้องเรียน พบว่า มีความคิดเห็นต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

บวร อนันตศรี^{๔๖} ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพการสอนจริยธรรมของ โรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี จำแนกตามเพศ อายุ ประสบการณ์การสอน

^{๔๕} จิตรประสงค์ ขาวเจริญ, “ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก” วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,๒๕๔๒) , บทคัดย่อ.

^{๔๖} บวร อนันตศรี, “การศึกษาสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี),๒๕๔๘, หน้าบทคัดย่อ.

และสังกัดของโรงเรียน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดเทศบาล ในจังหวัดจันทบุรีทุกคน จาก ๑ โรงเรียนจำนวน ๒๒๑ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า ๕ ระดับและคำถามปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ๓ ด้านโดยด้านบทบาทของครูในการส่งเสริม จริยธรรมอยู่ในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ด้านการบูรณาการเรียนรู้ และด้านเทคนิค การสอน และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ด้านคือด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านสื่อแหล่งการเรียนรู้ ๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี ๒.๑ สภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี จำแนกตามเพศ โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน ด้านเทคนิคการสอนและด้านการบูรณาการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ๒.๒ สภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี จำแนกตามอายุ โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ๒.๓ สภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี จำแนกตามประสบการณ์การสอนของครู โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็น รายด้าน พบว่ามีเพียงด้านการวัดและประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๒.๔ สภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี จำแนกตามสังกัดของโรงเรียน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ๓. ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดจันทบุรี ๓.๑ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัด เทศบาลในจังหวัดจันทบุรี พบว่าครูส่วนมากเห็นว่าครูควรสอดแทรกเรื่องจริยธรรมในทุกๆ วิชา ครูทุกคนควรเน้นการสอนที่สอดแทรกจริยธรรมทุกคนไม่ใช่เฉพาะบางคน ควรมีการสัมมนาอบรมครูผู้สอนทุกระดับชั้นเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ๓.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการสอนจริยธรรมของโรงเรียนสังกัด เทศบาลในจังหวัดจันทบุรี พบว่าครูส่วนมากเสนอว่าควรให้เด็กเข้าค่ายธรรมะเป็นประจำ ควรเชิญวิทยากรภายนอก เช่น พระภิกษุมาสอนนักเรียนเพื่อให้เกิดความศรัทธาควรมีการนำนักเรียนไปวัดและ ผู้ปกครองควรนำนักเรียนไปวัดเพื่อที่จะทำบุญเพื่อปลูกจิตสำนึกให้เป็นคนดีมีคุณธรรม

แสงจันทร์ มโนสร้อย^{๔๗} ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน จริยธรรมในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ของครูในโรงเรียนสังกัดอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอน สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นักเรียนและผู้ปกครอง นักเรียน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ ปัญหา ความต้องการพรรณวิเคราะห์ แล้วนำเสนอโดยการสร้างตาราง ประกอบการบรรยาย ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาด้านการเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมยที่ชัดเจน การใช้ปูจาวลีขนาระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน การสนทนาที่ถูกต้องตามการสอนแบบพุทธวิธี การจัดทำสื่อที่ไม่สอดคล้องกับเนื้อหา เทคนิควิธีการสอน ตลอดจนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหา เทคนิควิธีตามหลักพุทธธรรมเนื่องจากครูผู้สอนส่วนใหญ่ ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยธรรม ดังนั้นในการพัฒนาการเรียนการสอน จึงต้องการครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความสามารถทางจริยธรรมโดยเฉพาะ ส่วนการดำเนินการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องของนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนส่วนมากคือแบบศูนย์การเรียนและแบบอภิปราย โดยใช้กระบวนการ กลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้ แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เสริมบทเรียนที่มีอยู่แล้ว และให้มีการแสดงบทบาทสมมุติ ให้ศึกษาจากสถานที่จริง รวมทั้งให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี ด้านการใช้สื่ออุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการจัดทำสื่อการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลาย ๆ ประเภท ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอ ต่อนักเรียนด้วย ด้านสถานที่ และงบประมาณ ประสบปัญหามากที่สุด คือขาดห้องเรียนที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ห้องเรียนปกติ ครูผู้สอน ต้องการห้องเรียนจริยธรรมโดยเฉพาะ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล

^{๔๗} แสงจันทร์ มโนสร้อย, “สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้าบทคัดย่อ.

เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้องการให้ประเมินผลที่การปฏิบัติ ด้านการจัดกิจกรรมเสริม ไม่มีปัญหาเพราะสภาพแวดล้อมของที่ตั้งอยู่ใกล้กับวัดและสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยประกอบการกับผู้ปกครอง ส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางจริยธรรมดี จึงไม่ประสบปัญหาแต่ที่ครูและนักเรียนต้องการคือให้มีงบประมาณในการจัดกิจกรรมการเสริมให้มากขึ้น และเชิงลึก และมีคุณภาพมากขึ้นด้วย นักเรียนมีปัญหาพฤติกรรม ด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์และความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรม ค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียน

วารุณี มีเจริญ^{๔๔} สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลและวิธีการแก้ไขตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี การวิจัยเชิงพรรณนาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาล และวิธีการแก้ไข รวมทั้งเปรียบเทียบประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาล และวิธีการแก้ไข ตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาลที่อยู่ในระดับชั้นปีที่แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ ๒, ๓ และ ๔ ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี ในปีการศึกษา ๒๕๕๘ จำนวน ๑๗๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม และแบบสอบถามประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลและวิธีการแก้ไข ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๘๖ และ .๘๖ ตามลำดับ เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาล และวิธีการแก้ไข ตามการรับรู้ของนักศึกษาที่อยู่ในระดับชั้นปีแตกต่างกัน ด้วย One-Way ANOVA ผลการวิจัยมีดังนี้ ๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี ๑.๑ นักศึกษาร้อยละ ๑๐๐ รับรู้ว่าการได้รับการศึกษารายวิชาเฉพาะเกี่ยวกับจริยธรรมในหลักสูตร โดยรายวิชาเฉพาะเกี่ยวกับจริยธรรมตามการรับรู้ของนักศึกษา ได้แก่ วิชา จริยศาสตร์ กฎหมายทางการแพทย์ ปรัชญาและศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๘๕, ๒.๖๖ และ ๐.๕๓ ตามลำดับ หัวข้อจริยธรรมที่นักศึกษาได้ศึกษาในหลักสูตรสูงสุด ๓ อันดับได้แก่ สิทธิผู้ป่วย จรรยาบรรณวิชาชีพ และทฤษฎีจริยศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐,

^{๔๔} วารุณี มีเจริญ, “สภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลและวิธีการแก้ไขตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี), ๒๕๕๘, หน้าบทคัดย่อ.

๕๘.๔๐, และ ๕๙.๘๗ ตามลำดับ ๑.๒ วิธีการจัดการเรียนการสอนรายวิชาทฤษฎีที่ทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมมากที่สุด ๓ อันดับแรกได้แก่ การบรรยาย อภิปราย และการวิเคราะห์สถานการณ์ คิดเป็น ร้อยละ ๔๖.๒๘, ๓๔.๕๗ และ ๓๓.๕๑ ตามลำดับ ๑.๓ นักศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๑.๓๘ ระบุว่ามีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับจริยธรรมในรายวิชาปฏิบัติ และวิธีการจัดการเรียนการสอนรายวิชาปฏิบัติที่ทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมมากที่สุดคือการสอดแทรกจริยธรรมในการประชุมปรึกษาทางคลินิก คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒๑ ๑.๔ นักศึกษาส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ ๘๕ ที่ระบุว่ามีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาทฤษฎีด้วยการสอบอัตนัย สอบปรนัย รายงาน นำเสนอในชั้นเรียน และอภิปราย ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มากกว่า ร้อยละ ๖๕ ระบุว่าไม่มีการประเมินผลด้วยวิธีการทั้ง ๓ วิธีได้แก่ การสังเกตพฤติกรรม การสังเกตการณ์ให้เหตุผล/การตัดสินใจเชิงจริยธรรม และการสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม/การให้เหตุผล/การตัดสินใจเชิงจริยธรรมจากผู้เกี่ยวข้อง ๒. ประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลที่นักศึกษาพยาบาลประสบที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรกและอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ การที่ทีมสุขภาพแสดงกิริยาไม่สุภาพกับผู้ป่วย/ญาติ เช่น พูดจาไม่ไพเราะ การตอบคำถามญาติผู้ป่วยช้าๆ เมื่อแพทย์ไม่มาดูแลการผู้ป่วย/มาดูล่าช้า และ การที่ต้องดูแลผู้ป่วยทั้งที่กลัวว่าตนเองจะได้รับอันตราย โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑.๓๘, ๑.๓๕, และ ๑.๒๔ ตามลำดับ และคะแนนเฉลี่ยของวิธีการแก้ไขประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลที่นักศึกษาใช้สูงสุด ๓ อันดับแรกและอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี พูดคุยระบายกับบุคคลที่ไว้วางใจ และปรึกษาเพื่อนร่วมวิชาชีพในหอผู้ป่วย/โรงพยาบาลเดียวกัน โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๓๗, ๒.๒๒, และ ๒.๑๗ ตามลำดับ ๓. นักศึกษาที่อยู่ในระดับชั้นปีแตกต่างกันพบประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และนักศึกษาที่อยู่ในระดับชั้นปีแตกต่างกันใช้วิธีการแก้ไขประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมโดยรวม และรายชื่อประกอบ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จากผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่าควรส่งเสริมให้มีการสอดแทรกจริยธรรมในทุกรายวิชาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง รวมทั้งควรจัดการเรียนการสอนที่เสริมสร้างประสบการณ์ให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการดูแลของวิชาชีพการพยาบาล บทบาทหน้าที่ต่อวิชาชีพและต่อตนเอง และการใช้วิธีการพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนควรมีการวัดและประเมินผลที่ชัดเจนเกี่ยวกับจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลทั้งในรายวิชาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้นักศึกษาได้รับการพัฒนาด้านจริยธรรมอย่างมีคุณภาพต่อไป

การสอนจริยธรรมของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ของครูส่วนใหญ่พบพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียน คือพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความอดุสาหะ ความสามัคคี และความยุติธรรมนั้นอยู่ในระดับขั้นที่ ๕ จำนวนมากที่สุด ซึ่งเป็นพฤติกรรมในขั้นที่ทำหน้าที่ตามเกณฑ์และบรรทัดฐานของสังคม จากการตรวจสอบสมมติฐานในเรื่องความรับผิดชอบพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชายสูงกว่่านักเรียนหญิงและทางด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความอดุสาหะ ความสามัคคีและความยุติธรรม นักเรียนหญิงมีพฤติกรรมทางจริยธรรมสูงกว่่านักเรียนชาย

พระนิคม ชุตินุรโร^{๔๔} ได้ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารครู และผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน และเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน ๑ คน ครูผู้สอนจำนวน ๒๐๘ คน และผู้ปกครองจำนวน ๓๐๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเอฟ และค่าความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีของ Scheffe ผลการวิจัยพบว่า

๑. บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับด้านดังนี้ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเสียสละ ด้านความมีวินัย และด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง

๒. การเปรียบเทียบบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร พบว่า

๑) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านความมีวินัย ด้านความซื่อสัตย์ แตกต่างกัน ในด้านความเสียสละ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

^{๔๔} พระนิคม ชุตินุรโร, “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๒๓, หน้า ๑.

๒) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แตกต่างกันทั้ง ๔ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แตกต่างกันทั้ง ๔ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

พระครูวิจิตรธรรมานุช (สุเทพ บุญผลึก)^{๕๐} ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๒๒๗ คน จาก ๒๒๗ โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้รับแบบสอบถามกลับคืน ๒๐๓ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๔๓ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยถึงเห็นด้วยอย่างยิ่งทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านการเป็นตัวแทนทางจริยธรรม ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนมากจะมีกิจวัตรที่สำรวมทำให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น ๒) ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า พระสงฆ์ควรจัดค่ายพุทธบุตรให้นักเรียนในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือภาคฤดูร้อนที่วัดปลูกฝังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและประเพณีชาวพุทธ ๓) ด้านการเป็นผู้เตือนสติและปลูกฝังคุณธรรม ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า พระสงฆ์ควรติดตามสภาพของสังคมและนำข้อบกพร่องทางจริยธรรมมาอบรมนักเรียนให้ตระหนักในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๔) ด้านการเป็นผู้สร้างจิตสำนึกต่อสังคมและพัฒนาจิตวิญญาณ ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า พระสงฆ์ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เช่น วันวิสาขบูชา วันสงกรานต์

ธวัชชัย เชื้อเกตุ^{๕๑} ได้ทำ การศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญาบันฑิต” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัด

^{๕๐} พระครูวิจิตรธรรมานุช (สุเทพ บุญผลึก). “ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๘, บทคัดย่อ.

^{๕๑} ธวัชชัย เชื้อเกตุ. “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญาบันฑิต” ดาบลคลองหก อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒, บทคัดย่อ.

ปัญญานันทาราม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่า จะได้ทำหน้าที่ชาวพุทธที่ดี ได้เป็นคนดี ได้ปฏิบัติธรรม ได้มีระเบียบวินัย ได้ทำความดี ได้เข้าใจศาสนามากขึ้น และได้สัมผัสธรรมชาติ และในส่วนของเนื้อหาทางด้านวิชาการ พบว่า มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมให้กับนักเรียน เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ และเป็นสาวกที่ดีของศาสนา ด้านสถานที่ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า สถานที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม มีความร่มรื่นเป็นธรรมชาติ มีส่วนช่วยให้การฝึกอบรมเป็นไปด้วยดี และด้านวิธีการ พบว่า เป็นวิธีการที่ดีสามารถฝึกอบรมให้นักเรียนเข้าใจในกิจกรรมและเนื้อหาสาระเป็นอย่างดี เช่น พิธีสู่ความเป็นพุทธบุตร ด้านวิทยากร พบว่าวิทยากรแต่ละท่านมีความรู้ความสามารถมีการเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดและให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้เป็นอย่างดีมีเทคนิคในการฝึกอบรมทำให้ผู้รับการฝึกอบรมไม่เบื่อ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตร พบว่า เนื้อหาและกิจกรรมฝึกอบรมเน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความกตัญญู เนื้อหาทางวิชาการและกิจกรรมฝึกอบรมเน้นให้มีระเบียบวินัยและสามารถนำกิจกรรมและเนื้อหาวิชาการไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ด้านเวลา พบว่า ระยะเวลา ๒ คืน ๓ วัน มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรและตารางการทำ กิจกรรมมีความเหมาะสม ด้านบริการ พบว่า พระพี่เลี้ยงและพระสงฆ์รวมทั้งเจ้าหน้าที่ได้ดูแลเอาใจใส่นักเรียนเป็นอย่างดี

ถนอมศักดิ์ สุภักดิ์^{๕๒} ได้ทำ การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝัง และพัฒนาคุณธรรมเยาวชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานและปัญหาอุปสรรคของพระธรรมวิทยากร ที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานศึกษาต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และวิทยาเขตทั้ง ๗ แห่ง และศึกษาความคิดเห็นของพระธรรมวิทยากรต่อบทบาทการเป็นผู้ปลูกฝัง และพัฒนาคุณธรรมในเยาวชน และ ศึกษาความต้องการการสนับสนุนของพระธรรมวิทยากรในการปฏิบัติหน้าที่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระธรรมวิทยากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิทยากรส่วนมาก มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี บวชมาแล้ว ๕-๖ ปี สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก ส่วนมากไม่ได้เปรียญธรรม กำลังศึกษาอยู่ในชั้นศาสนศาสตร์ปีที่ ๔ ส่วนมากสอนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีประสบการณ์การสอนในฐานะเป็นพระธรรมวิทยากรต่ำกว่า ๑ ปี และส่วนมากเคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอน ด้านลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากร โดยภาพรวมพบว่า ลักษณะการปฏิบัติหน้าที่

^{๕๒} ถนอมศักดิ์ สุภักดิ์, “บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๑.

ของพระธรรมวิทยากรทุกด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยพระธรรมวิทยากรส่งเสริมให้นักเรียนนำ หลักธรรมไปปฏิบัติที่บ้านมากที่สุด รองลงมาพระธรรมวิทยากรได้นำ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาประยุกต์ให้เข้ากับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากร โดยภาพรวมพบว่า พระธรรมวิทยากรประสบปัญหาและอุปสรรคทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยประสบปัญหาและอุปสรรคด้านไม่ได้รับการยอมรับจากนักเรียนและผู้ปกครองมากที่สุด รองลงมาด้านไม่ได้รับการยอมรับจากสถานศึกษา (ผู้บริหาร) ด้านความคิดเห็นต่อบทบาทด้านต่างๆ โดยภาพรวมพบว่า พระธรรมวิทยากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาททั้ง ๔ ด้าน อยู่ในระดับสูง โดยเห็นด้วยกับบทบาทด้านการปลูกฝังคุณธรรม คือ การส่งเสริมให้เยาวชนมีความกตัญญูต่องานบุญการและผู้มีพระคุณมากที่สุด รองลงมาเห็นด้วยกับบทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม คือ พระธรรมวิทยากรควรประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างต่อเยาวชนด้านความต้องการสนับสนุน โดยภาพรวมพบว่า พระธรรมวิทยากรมีความต้องการสนับสนุนทุกด้าน อยู่ในระดับมาก โดยพระธรรมวิทยากรต้องการให้เพิ่มงบประมาณอุดหนุนในการปฏิบัติหน้าที่ในถิ่นทุรกันดารมากที่สุด รองลงมาต้องการให้จัดวิทยากรที่มีประสบการณ์และความชำนาญด้านการสอนมาให้การฝึกอบรม

พระมหาบุญมี โททำ^{๕๓} ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน ๒) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางจิตวิทยา ๓) ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ที่เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๖๐ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นบทบาทด้านการสนับสนุนกิจกรรม ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า พระสงฆ์มีอายุ พรรษา และประสบการณ์สอนต่างกันมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนไม่แตกต่างกัน พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เจตคติต่อการ

^{๕๓} พระมหาบุญมี โททำ, “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๕๑, หน้า ๑.

พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทักษะการสอน และการรับรู้การสนับสนุนของโรงเรียนของพระสงฆ์ต่างกันมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนต่างกัน ๓) ปัญหาและแนวทางแก้ไขด้านการอบรมสั่งสอน พบว่า ขาดสื่อการสอน แนวทางแก้ไข พระสงฆ์ต้องเรียนรู้ที่จะผลิตสื่อการสอนและจัดหานำไปใช้เอง ด้านการจัดกิจกรรมพบว่า ขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมแนวทางแก้ไข หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดสรรงบประมาณ ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อเป็นงบสำหรับการจัดกิจกรรม ด้านการให้คำปรึกษาพบว่า ไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านจิตวิทยาในการแนะนำ แนวทางแก้ไข ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการแนะนำ ส่วนด้านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี พบว่า พระสงฆ์บางรูปยังมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แนวทางแก้ไข ควรมีการตรวจสอบและประเมินพฤติกรรมของครูพระอย่างสม่ำเสมอ

จุฑาธิป เปี่ยมประถม^{๕๔} จริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และเพื่อเปรียบเทียบจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครู และผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

๑) ระดับจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามความคิดเห็นของครูผู้สอนของครูและผู้ปกครอง ด้านความใฝ่รู้ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความอดทน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี ด้านความยุติธรรม ด้านความเป็นผู้มีวินัยธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทียอยู่ในระดับมาก

๒) ระดับจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามความคิดเห็นของครูผู้สอนของครูและผู้ปกครอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความอดทน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี ด้านความยุติธรรม ด้านความเป็นผู้มีวินัยธรรมและปฏิบัติ

^{๕๔} จุฑาธิป เปี่ยมประถม, “จริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครู และผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, ปรินญาณพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี : (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๕, หน้า ๖๘.

ตามขนบธรรมเนียมประเพณีและโดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนจริยธรรม ด้านความใฝ่รู้ และด้านความกตัญญูคุณเวที แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สุมาลี สุจินดา^{๕๕} จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขน แห่งจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรัก กางเขนแห่งจันทบุรี เพื่อเปรียบเทียบเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัด คณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี จำแนกตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

๑) จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียน สังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองโดยรวมอยู่ในระดับมาก และตามความคิดเห็นของครู โดยรวมอยู่ใน ระดับมากเช่นกัน

๒) จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครูด้านความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความอดทน ความ เสียสละ และโดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านความมีระเบียบวินัย ความ ซื่อสัตย์ และความประหยัด แตกต่างกันอย่างสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ทรงพล เทพคำ^{๕๖} ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานกิจกรรมนักเรียนใน โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการ บริหารงานกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในด้านการ วางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ การประสานงาน และการประเมินผล โดย ใช้กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ คณะครู อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรม สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ปีการศึกษา ๒๕๓๕ จำนวน ๑๒๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะประเภท เลือกลงและปลายเปิด ผลการศึกษาปรากฏว่าในด้านการวางแผนโรงเรียนควรจัดกิจกรรมให้ ความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรด้านกิจกรรมนักเรียนในเรื่องเกี่ยวกับการวางแผน ควรมีการศึกษา วิเคราะห์นโยบายและสภาพปัจจุบันปัญหา รวมทั้งนำข้อมูลจากการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ ผ่านมาใช้ในการวางแผนโดยเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผน ควรมีแผนงาน

^{๕๕} สุมาลี สุจินดา, “จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่ง จันทบุรี”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา), ชลบุรี : (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๖, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๕๖} ทรงพล เทพคำ, “แนวทางการพัฒนาการบริหารงานกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, **การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๐, หน้า ๖๕.

ปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ในด้านการจัดองค์การนั้น ควรมีหัวหน้างานเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงานทุกงานของหมวดกิจกรรม ควรมีคณะกรรมการที่ปรึกษางานกิจกรรมนักเรียน ซึ่งได้แก่ ครูที่มีความรู้เกี่ยวกับงานกิจการนักเรียน ควรมีบุคลากรปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยหัวหน้าหมวดกิจกรรมเพื่อช่วยบริหารงานและการจัดองค์การงานกิจกรรมนักเรียน มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมในด้านการจัดบุคลากรนั้น บุคลากรงานกิจกรรมนักเรียนควรได้รับการสรรหาจากบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถตรงตามลักษณะของงานที่ปฏิบัติ เปิดโอกาสและสนับสนุนให้บุคลากรทั้งหมดของโรงเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในเรื่องของงานกิจการนักเรียน เน้นกิจกรรมเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ คุณธรรม จริยธรรม ในด้านการอำนวยการผู้บริหารควรมีการออกคำสั่งให้ผู้ปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษร ควรจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานเช่น จัดให้มีห้องเฉพาะเพื่องานกิจการนักเรียน จัดเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องโทรสาร เป็นต้น ในด้านการประสานงานควรจัดระบบติดต่อประสานงาน ส่วนในด้านการประเมินผลนั้น ควรจัดให้มีการประเมินผลหลายรูปแบบทั้งการประเมินตนเอง การใช้แบบสอบถามและการประชุมมีการสรุปผลได้อย่างเป็นระบบเพื่อการนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

ชาลี ภักดี^{๕๗} ได้ทำการศึกษาการดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนวชิรวิทย์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาข้อเสนอแนะ ตลอดจนสำรวจความคิดเห็นของนักเรียน ต่อการดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตร ประชากรประกอบด้วย อาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในปี ๒๕๔๓ จำนวน ๒๓ คน และกลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และ ๖ จำนวน ๑๓๔ คน รวมประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๑๕๗ คน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามอาจารย์ ๑ ชุด สอบถามนักเรียน ๑ ชุด พบว่า ด้านการวางแผน การดำเนินงานและการประเมินผล ของโรงเรียนวชิรวิทย์ โดยภาพรวมแล้วอาจารย์เห็นว่าโรงเรียนมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ทั้ง ๓ ด้าน โดยด้านการวางแผน เช่น ให้นักเรียน มีอิสระในการจัดตั้งชุมนุม หรือเข้าร่วม เป็นสมาชิกในแต่ละชุมนุม ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดหมาย และขอบข่ายในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้นักเรียนทราบ ทำการสำรวจความต้องการในการจัดกิจกรรมของนักเรียน ด้านการดำเนินงาน เช่น โรงเรียนมีการปฏิบัติมากในเรื่องการมีส่วนร่วมและให้คำปรึกษาในระหว่างดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง การใช้เวลาเข้าร่วมกิจกรรมของ

^{๕๗} ชาลี ภักดี, “การดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลายของโรงเรียนวชิรวิทย์ จังหวัดเชียงใหม่”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๐, หน้า ๕๘.

นักเรียน ในการปฏิบัติกิจกรรมตลอดภาคเรียน ให้นักเรียนเสียค่าใช้จ่ายอย่างประหยัด และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ และวิธีการประกอบกิจกรรม ในด้านการประเมินผลโรงเรียน เช่นมีการปฏิบัติมากในเรื่องการจัดกิจกรรมรวมระดับชั้น ม.๔-ม.๖ ให้มีความเหมาะสมกับเวลา สังกศัตว์พฤติกรรมความสนใจ และความต้องการของนักเรียนสอดคล้องกับกิจกรรมที่เลือก ตลอดจนนำข้อมูล การประเมินผลมาปรับปรุงพัฒนากิจกรรมในครั้งต่อไป

ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นในการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล มีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง โดยในด้านการวางแผนนั้น มีการปฏิบัติ เช่นด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการจัดกิจกรรมตลอดภาคเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในแต่ละชุมนุม โดยพิจารณาตามความสนใจของนักเรียนเองเป็นต้น

ส่วนความคิดเห็นด้านการดำเนินงาน มีการปฏิบัติปานกลางเช่นในเรื่องนักเรียนให้ความร่วมมือ ปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละคาบ สมาชิกมีโอกาสเปลี่ยนชุมนุมบ่อย เป็นต้น ส่วนด้านการประเมินผลนั้นโดยภาพรวมโรงเรียนปฏิบัติในระดับปานกลาง แต่มีการปฏิบัติมากในเรื่องกิจกรรมชุมนุมส่งเสริมความสัมพันธ์ อันดีระหว่างครูกับนักเรียน กิจกรรมชุมนุม ช่วยให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบตนเองและส่วนรวม ส่วนในเรื่องที่มีการปฏิบัติ ในระดับน้อย คือผลกระทบของการจัดกิจกรรมในชุมนุมต่อเวลาเรียน

ส่วนด้านปัญหาในการดำเนินกิจกรรมพบ ว่าโรงเรียนมีพื้นที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ อาจารย์ที่ ปรึกษาที่มีจำนวนน้อยไม่เหมาะสมกับจำนวนนักเรียนการจัดตั้งชุมนุมน้อยเกินไป ไม่เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน ส่วนข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรมนั้นโรงเรียนควรจัดจำนวนอาจารย์ที่ปรึกษาให้เหมาะสมกับจำนวนสมาชิกชุมนุมควรเชิญวิทยากรมาช่วยในบางชุมนุมที่อาจารย์ที่ปรึกษาขาดความเชี่ยวชาญ และควรมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบให้ความร่วมมือกับสถาบันอื่น เพื่อสร้างเครือข่ายทางวิชาการประชาสัมพันธ์ข่าวสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้สมาชิกในแต่ละชุมนุมทราบ อย่างสม่ำเสมอ ควรให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตรต้องกำกับดูแลจนแน่ใจว่าอาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุมมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างถูกต้องผู้รับผิดชอบการดำเนินงานกิจกรรมเสริมหลักสูตรต้องกำกับ ติดตาม ดูแลและประเมินผล อย่างต่อเนื่อง และระหว่างภาคเรียนต้องมีการประชุมสัมมนาอาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุมทุกคน เพื่อติดตามความก้าวหน้า รับทราบ ปัญหา อุปสรรคระหว่างดำเนินงาน

นภดล นพคุณ^{๕๘} ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียนแผนกมัธยมศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย ของ ๓ ฝ่าย ได้แก่ งานปกครองนักเรียน งานระดับชั้น และงานแนะแนว กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ครูแผนกมัธยมศึกษาของโรงเรียนปิ่นสร้อยแยดส่ววิทยาลัย จำนวน ๑๑๐ คน โรงเรียนคาราวีวิทยาลัย จำนวน ๘๔ คน และโรงเรียนรังส่ววิทยาลัยจำนวน ๔๕ คน รวม ๒๓๙ คน ได้รับคืน ๒๑๒ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๖๐ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่าและแบบปลายเปิดที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจำนวน ๑ ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และบรรยายสรุป ซึ่งผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียนแผนกมัธยมศึกษาของโรงเรียน เอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย พบว่า งานปกครองนักเรียนควรจัดทำคู่มือนักเรียน การจัดแบ่งสายงานและการกำหนดบุคลากรรับผิดชอบอย่างชัดเจน ควรส่งเสริมและสนับสนุน ให้เกิดความร่วมมือกันในกลุ่มครู ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนและครูร่วมกันร่างนโยบาย เป้าหมาย แนวทางการดำเนินการจัดกิจกรรมตามความถนัด และควรมีการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ และนำผลการประเมินปรับปรุงการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ ด้านงานแนะแนว ควรวางนโยบายด้านแนะแนวของแผนกให้สอดคล้องและมีความชัดเจนต่อการปฏิบัติงาน ควรมีการพัฒนาครูแนะแนวให้มีความรู้ การแนะแนวดียิ่งขึ้น จัดครูแนะแนวให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน ควรจัดสภาพห้องแนะแนวควรมีครูแนะแนวสำหรับให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตแก่นักเรียน โดยเฉพาะควรส่งเสริมและสนับสนุน ให้เกิดความร่วมมือกันในกลุ่มครู และควรมีการประเมินการดำเนินงานและนำผลมาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

พจนีย์ แพ่งศรีสาร^{๕๙} ได้ศึกษาการประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนปิ่นสร้อยแยดส่ววิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนชั้น

^{๕๘} นภดล นพคุณ, “แนวทางการพัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๓, หน้า ๖๑.

^{๕๙} พจนีย์ แพ่งศรีสาร, “การประเมินโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนปิ่นสร้อยแยดส่ววิทยาลัย อำเภอเมืองเชียงใหม่”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๓, หน้า ๔๘.

มัธยมศึกษา คือ ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ และคณะกรรมการดำเนินงานจำนวน ๖ คน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวน ๓๑๖ คน เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ด้านสภาพแวดล้อม โรงเรียนมีการกำหนดนโยบายชัดเจนมาก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ เหตุผลและวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีดำเนินการ รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนนั้นมีความเหมาะสมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ในด้านปัจจัยนำเข้า โรงเรียนมีการจัดทำแผนการดำเนินงานโครงการชัดเจนต่อเนื่องตามธรรมเนียมของโรงเรียน มีงบประมาณและจำนวนครูดำเนินงานอย่างเพียงพอและได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารทุกปี ในด้านกระบวนการ โรงเรียนมีการวางแผนก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานอย่างเหมาะสมกิจกรรมที่จัดในโครงการได้เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานและมีการประสานงานกับบุคคล องค์กรภายนอก ทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและระหว่างดำเนินโครงการอย่างสม่ำเสมอ และในด้านผลผลิตนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความพึงพอใจในรูปแบบกิจกรรมระดับมาก และเห็นว่าเป็นโครงการที่ดี รูปแบบของกิจกรรม ในโครงการมีความเหมาะสม วิทยากรสามารถบรรยายได้ชัดเจนมีความน่าสนใจ สนุกสนาน พร้อมกับสอดคล้องคุณธรรม จริยธรรม สามารถพัฒนาจิตใจของนักเรียนให้ดีขึ้น ส่วนประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ คือ การได้รับฟังข้อคิดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

โฮลสไตน์ (Holstein)^{๑๑๑} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นและบิดามารดาของเด็กทำการศึกษาแบบระยะยาวช่วงสามปี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวันรุ่นชาย หญิง อายุ ๑๓ ปี จำนวน ๕๓ คน ที่มีสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกัน พบว่า เด็กวัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๓ และเด็กวัยรุ่นชายอยู่ในขั้นที่ ๒ ต่อมา มีการวัดซ้ำอีกเมื่อเด็กมีอายุ ๑๖ ปี พบว่า วัยรุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๔ ขณะที่วัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๓ และ ๕ ปีต่อมา มีการวัดซ้ำอีกปรากฏว่า เด็กวัยรุ่นชายและหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมก้าวหน้าเร็วมาก

แมคมุลเลน (McMullen)^{๑๑๒} ได้ศึกษาเกี่ยวกับวินัยและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตเมือง เพื่อเน้นพัฒนาวัยรุ่น พบว่า

^{๑๑๑} Holstein, C.B. "Irreversible, Stepwise Sequence in the Development of Moral Judgment", A Longitudinal Study of Males and Females, (Child Development. ๔๗ (๕) : ๑๕๗๖), ๕๑-๖๑.

^{๑๑๒} McMullen, C.M. "Effective Discipline and Contingency Management System in an Urban Junior High/Middle School with and Emphasis on Development Needs to Young Adolescent", **Dissertation Abstracts International**, 46 (7) : 1985, 616- A.

ปัญหาทางวินัยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของโรงเรียน เพราะนักเรียนต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดี ยึดหยุ่นได้ โรงเรียนให้ความสนใจเอาใจใส่และมีระเบียบวินัย การวิจัยโดยสนับสนุนให้โรงเรียนจัดระบบอย่างมีประสิทธิภาพได้ดังนี้

- ๑) ฝึกครูให้มีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการเรียนการสอน
- ๒) สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายในโรงเรียน
- ๓) กำหนดความรับผิดชอบต่อปัญหาโดยการให้คำปรึกษากำหนดแนวทางของพฤติกรรม
 - ๔) กำหนดโครงการให้นักเรียนหยุดพักการเรียนชั่วคราว
 - ๕) วางแผนพัฒนาผู้ทำผิดบ่อยๆ แต่ละคนเป็นอย่างดี
- ๖) ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้และเกี่ยวข้องในการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน

ลาเนียร์ (Lanier)^{๑๑๒} ได้ทำการวิจัยเรื่อง จริยธรรมและการพัฒนาความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชาวชนบท (การพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในชนบท) จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาผลของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นที่ ๑๑ และ ๑๒ ในโรงเรียนชนบท เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อกันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งอยู่โรงเรียนระดับกลางถึงโรงเรียนระดับสูง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนทั้ง ๒ กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

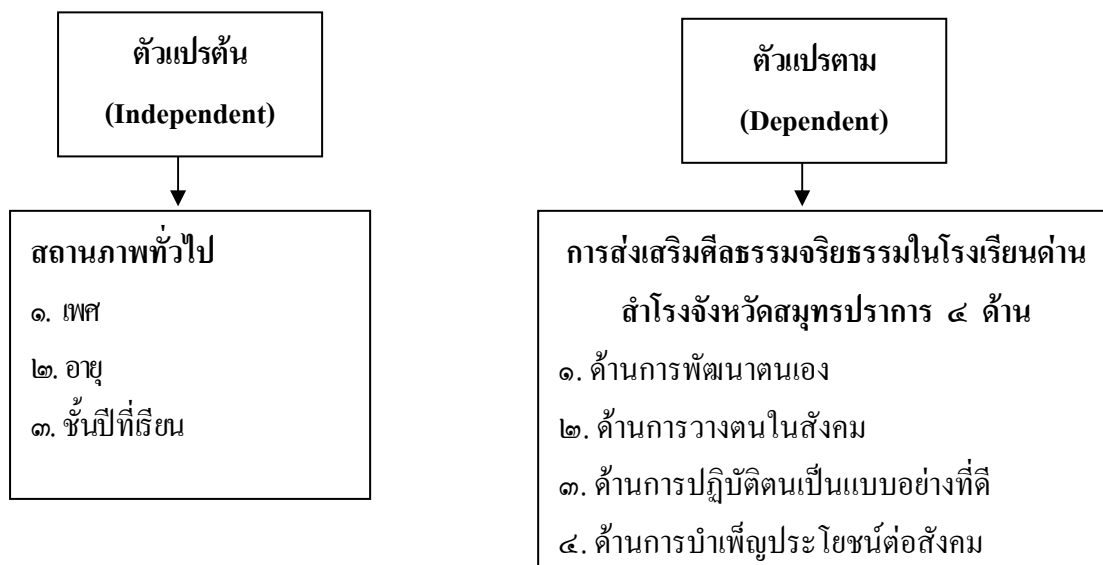
สรุปจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ของนักวิชาที่ผ่านมา นั้น จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมให้เด็กได้รับการอบรมปลูกฝังศีลธรรมจริยธรรมตั้งแต่เด็กนั้น ย่อมจะมีผลทางด้านความคิด ด้านพฤติกรรมที่แสดงออก ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และสังคม ประเทศ ย่อมจะแตกต่างจากเด็กทั่ว ๆ ไป

ศีลธรรมจริยธรรม ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กได้ และหลักธรรมที่ได้เด็กได้รับการอบรม จะทำให้เด็กได้รับการซึมซับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ย่อมจะทำให้เด็กเจริญเติบโตด้วยคุณภาพ ศักยภาพ เป็นคนดี มีคุณธรรม สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยดังนี้

^{๑๑๒} Lanier, S.P, *Promotion Moral and Conceptual Development in Rural Adolescents*, London : (Routledge and Kegan Paul, 1993), p.123.

๒.๖ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาด้านตำรา อำเภอมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๔ ด้าน คือ ด้านการบอรรถสั่งสอน ด้านการเป็นแบบอย่าง และด้านการติดตามผล ดังแผนผังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย